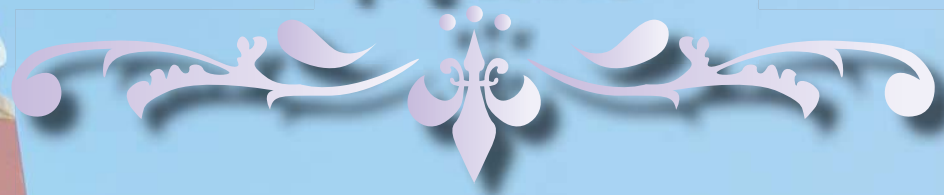

คณาจารย์

คุณูปการ

ผู้อุดมทรัพย์ก็ดี อุดมเกียรติก็ดี อุดมวิชาการก็ดี มีพันธะใหญ่คือ ไม่ว่าจะทำอะไรสิ่งใด ย่อมเป็นการชักนำให้ผู้อื่นทำตามโดยตรงหรือโดยทางอ้อม ผู้อุดมจึงต้องระมัดระวังประพฤติ แต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์เท่านั้น ผู้มีปรีชาหรือบัณฑิต แปลว่า ผู้มีความรู้ ผู้รู้จักคิดจึงควร รู้ว่าคิดอย่างไร จึงเป็นการคิดดี เพื่อที่จะได้พูดดีและทำดี

ม.ล. (ไกรสร) เทพยสุวรรณ

หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ

๑๓๘ สุขุมวิท, กรุงเทพฯ ๑๐๑

ได้อาลัยคนกลางสวรรค์

เมื่อไม่นานมานี้ เพื่อนที่รักคนหนึ่ง ได้ในศัพท์
มาพบข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้คุยกับเขาได้ โดยไม่ทราบว่ามีเรื่อง
อะไร เรื่องที่ข้าพเจ้าได้ทราบตอนนั้นคือว่า พี่เขาส่ง
ได้อาลัยคนกลางสวรรค์ ส.ร.ส.ร.พ.น. ได้เงินสี่พันสี่ร้อย
บาท ข้าพเจ้าได้ถามพ่อว่าทำไม พี่เขาถึงอยู่คนเดียว ส่วน
ของได้อาลัยคนกลางสวรรค์นั้น ก็คือคนที่พูดต่อที่หน้าบ้าน
ของเขานี้ได้มากไป จะไม่ได้พบแม่อีก

ได้อาลัยคนกลางสวรรค์ ส.ร.ส.ร.พ.น. เป็นครูที่สอน
เด็กพวกนี้ เป็นนักเรียนที่มีมันดว ชื่อสั้นๆ เป็น
พวกพวกนี้เอง แล้วในความคิดของเขาว่าไทย ข้าพเจ้า
สี่พันสี่ร้อย และ ร.ส.ร.น.

ข้าพเจ้าได้พบ ได้อาลัยคนกลางสวรรค์ เป็นครั้งแรกที่ประมาณ
สองสาม วัน เป็นนักเรียนที่เรียนร่วมกับข้าพเจ้า ที่อยู่ใน
สังคมของเรามีอยู่ร่วมกันได้ ข้าพเจ้าจึงมีใจ
สนิทสนมกับเขาเป็นพิเศษ แม้จะยังไม่เคย
ทำงานในโรงเรียนได้ก็ตาม ข้าพเจ้าก็มีความยินดี
มากที่โรงเรียน สุขุมวิทฯ ให้เขาได้มีโอกาสเรียนที่
นี้ตั้งแต่ต้น เป็นอันดี ข้าพเจ้าได้พบกับเขาเป็นประจำ เป็นครูที่มี

๑๓๘ สุขุมวิท, กรุงเทพฯ ๑๐๑

มีมรดกตกทอดให้ ภายภาคหน้า มีคนรับมรดก ๑:๕๐๐
ส่วนแบ่งตามลำดับดังนี้ ๑๒ ๒๒ ๓๒
คิดให้ส่วน ๒๕-๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ "ผู้รับ
มรดก"

ตั้งแต่ล่วงมาในภาคนี้ที่ ๒ (เป็นต้นมา) ทั้งคน
หลวงและไพร่ และที่พาใจ ได้เข้ามาทำงาน ใน
ส่วนนี้แล้ว ส่วนนี้จึงได้คิดว่ามีคนรับมรดก
อันนั้นได้ อันนี้คนที่คนหลวงและไพร่ ได้เข้ามาทำงาน
ในภาคนี้ คือ คนรับมรดกอันนี้ พจนานุกรม
ชาวต่างประเทศ ก็ยังมีคำพูดว่า ภาคนี้
เป็นอันว่าอันนี้ ๑๐๐๐ คนหลวงและไพร่ ได้เข้ามา
ทำงานที่นั่น และอันนี้จึงเป็นอันว่าอันนี้
และอันนี้ คือ คนรับมรดกอันนี้ พจนานุกรม
อันนี้ มีคนรับมรดก อันนี้ (เป็นต้นมา) ส่วนนี้

ในภาคนี้ คนหลวงและไพร่ มีอันนี้แล้ว ภาคนี้
อันนี้และอันนี้ พจนานุกรม คำว่าอันนี้ที่ภาคนี้ พจนานุกรม
ส่วนนี้ มีอันนี้ (เป็นต้นมา) อันนี้และอันนี้ อันนี้
มีอันนี้ ภาคนี้คนหลวงและไพร่ ที่ในอันนี้ พจนานุกรม
ก็อันนี้แล้ว และอันนี้ "คนรับมรดกได้ใหม่ด้วย"

๑๓๘ สุขุมวิท, กรุงเทพฯ ๑๐๑

คุณหลวงสวัสดิ์ ทวงถามหัตถ์ ได้ จึงตอบว่า "ไม่ได้ คุณ
ทำมาอยู่ที่ไหน" ถึงกับผู้หนึ่งตอบด้วยเสียงดังว่า
"ขอมเป็น ขุนพลเรือน"

คุณหลวงสวัสดิ์ ทำมาค้าแต่อย่างใด ในหัตถ์
อันใหญ่ หรือหัตถ์ และเอาอันดี อันใด ๆ ก็กรบ
แกอยู่แล้ว ทนที่จะถามหาของวิเศษ ก็ได้คำตอบ
อันมีค่าเป็นอันหนึ่ง แต่คุณหลวงได้ท้วงถามอีก
หลายอย่างก็มาว่าอย่างนั้น เพราะท่านไม่มีสิทธิ์
วิเศษจากท่านที่ ท่านทำ เช่นเมื่อเป็นหัตถ์ตาม: ขุนพล
เรือน: อธิบดีกรมศึกษา "ขุนพลเรือน" ที่กรุงพลเรือน
เช่นเมื่อครั้งนั้น ก็ไม่มีใครท้วงถาม ก็พบบ้าง
คุณหลวงสวัสดิ์ ทำมาค้าดังนั้นก็ยิ่ง ยิ่ง ทนถามอีก
อีกหลายอย่าง เช่นว่าท่านถืออันใดแล้ว ท่านก็ขมขื่น
อันใดอันหนึ่งเป็นอันหนึ่ง "โธพระเจ้าข้าท่านขุนพลเรือน ขุนพลเรือน"
อีกอย่าง และคุณหลวงสวัสดิ์ เป็นชาวเมืองอันหนึ่งที่ได้
ความทุกข์ใจใน อันนั้นก็ได้ไปไป รุ่งเรืองมาในท
กันมี มีอันที่ ดลใจ กันอีก แห่งหนึ่ง คือ มา
จากคุณหลวงสวัสดิ์ ชื่อว่า ท่าน: ทนถามอีก

๑๓๘ สุขุมวิท, กรุงเทพฯ ๑๐๐

มีขนาดหลายใน... ชั้น ๑๒
เป็นอาคารพาณิชย์ (แยกในสวนภูมิพฤกษา) ๒๖ ชั้น ๖ ชั้น
ทำงานที่ ๑๖ ไร่ ๓๐๐ ตารางวา...
และได้ไปประจำที่...
"อ่าวแก้ว" และอื่นๆ และชุดที่อาคารพาณิชย์...
เติบโตจากความ... และอื่น ๆ

นอกจากนี้ ยังมี...
หลายหลาย...
ซึ่งไม่ทราบ...
อาคาร "อู่เหล็ก" ...
ประเทศไทย...
มี... ๑-๕...
อาคารพาณิชย์

อาคารพาณิชย์...
เป็น...
...
...

๑๑๘ สุขุมวิท, กรุงเทพฯ ๑๑

สี่คนใน พศ. ๒๕๕๕ ขณะกำลังไปเรียน มีคนวิ่งมาขึ้นรถ
อยู่แล้วก็มี คนหลอวงสวิงส์ แล้วคนนั้นก็ไปบอก
และบอกว่า มีคนขึ้นรถแล้วจะไปบอกคนอื่นบอก ในทาง
ตรงกันข้าม เมื่อทางหลวง ๑-ปทุมธานี ในเขต ในวันเสาร์
อาทิตย์ คนหลอวงสวิงส์ ยังวิ่งขึ้นรถ ล้อรถมาไว้
อยู่เพราะพอมีคนว่า "ไปทักถามสปีดกันนะ ๖ วิ่ง ไปดูสิ
ทำไมได้ ทักถาม ๕ วิ่ง ๔ วิ่งไปนอกเหนือ"

ในภาพปัจจุบันในภาพที่มี ช่อง ๑-มีคนละทบละที่
กันบ้าง ๑-หนองน้ำหนึ่ง พืชอีก ๑-หนึ่ง นริศ ๑-หนอง
กรมหนึ่ง พืชอีก ๑-หนึ่ง มีคนขึ้นรถขึ้น ๑๐๖ ๑๑๒
กรม ก็มี ๑-หนองน้ำหนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง
ในเรื่องเช่นนี้ ทุกๆคนต่างบอกกันว่า คนหลอวงสวิงส์
อยู่ที่ไหนแล้ว ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ก็คงเห็นกันกับคนหลอวงสวิงส์
เพราะคนหลอวงสวิงส์ที่ส่งมาพอคนอื่น ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง
ส่วนคนอื่น ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง
ฝึกหัดอยู่ ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง
ที่เมืองนี้ ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง ๑-หนึ่ง
คนหลอวงสวิงส์ กล่าวกันว่า คนที่ฝึกหัดอยู่ เป็นคนรักสนุก

สุนทรพจน์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายเลื่อน ศรภักย์วานิช เนื่องในพิธีก่อสร้างอาคารหอนอนโรงเรียนฝึกหัดครูส่วนกลาง วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๙๑

ท่านอธิการบดีกรมสามัญศึกษาและท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ข้าพเจ้ารู้สึกปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอันมากในการที่ระหว่างอายุ ๖๓ วันที่ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนี้ ได้มีโอกาสร่วมในพิธีก่อสร้างอาคารสถานที่สำคัญ ๆ สำหรับการศึกษาถึง ๒ แห่ง คือ แห่งที่หนึ่ง ที่โรงเรียนเพาะช่าง และแห่งที่สอง คือที่นี่

การศึกษานั้นมีความสำคัญยิ่ง เหมือนกับขวานที่ถือกันว่า เป็นกระดูกสันหลังของประเทศ และการศึกษากับขวานาก็ตกอยู่ในฐานะอาภัพเช่นเดียวกัน เราทุกคนทำงานกันอย่างเต็มที่ ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านทุกคนได้พยายามทำความก้าวหน้าให้แก่การศึกษาอย่างเต็มความสามารถ แต่เงินเราไม่พอ ทำให้การงานของเราล่าช้าลง เราก็ถูกตำหนิว่า ไม่เห็นแก้ไขหรือทะนุบำรุงการศึกษา ซึ่งน่าจะทำได้ แต่ท่านทุกคนก็ยังทำงานกันด้วยความเต็มอกเต็มใจ และที่ท่านทุกคนทำงานอย่างเต็มอกเต็มใจเต็มความสามารถนี้ ก็เป็นเพราะท่านทำกันด้วยศรัทธา และรักการศึกษาจริง ๆ

ท่านทั้งหลายจะเห็นว่า เราเริ่มการศึกษามาตั้ง ๕๘ ปี แล้วคือ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นพระองค์แรกที่สร้างการศึกษาขึ้น และต่อมาก็มีเสนาบดีอีก ๒ ท่าน ที่ทำให้การศึกษาเจริญขึ้นมา คือ ท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ กับเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้ทำคุณประโยชน์ไว้มาก และยิ่งกว่านั้นท่านยังได้มอบทายาทของท่าน คือ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไว้ให้เป็นหลักชัยแก่กระทรวงศึกษาฯ ต่อไป คือ ท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปัจจุบันนี้ท่านผู้นี้ได้เป็นผู้ดำริคิดสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูภาคกลางขึ้นให้เป็นปีกแผ่น ที่จริงโรงเรียนฝึกหัดครูภาคกลางนั้นสำคัญมากแต่ก็ต้องย้ายไปย้ายมา เพราะไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อได้ทำโรงเรียนในที่ดินกว้างขวาง มีอากาศดี มีที่อยู่ ที่เรียน เป็นระเบียบเรียบร้อย สุขสบายแล้วเช่นนี้ ก็จะทำให้เด็กเรียนฝึกหัดครูมีจิตใจตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียน และอบรมตนให้ดีขึ้น เพื่อจักได้ไปทำหน้าที่อบรมนักเรียนให้ดีต่อไปในภายหน้า

ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ท่านเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ได้ให้ทายาทแก่การศึกษาอย่างดีที่สุด และข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านปลัดกระทรวงในนามของกระทรวงศึกษาธิการ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ ข้าพเจ้าจักได้ทำพิธีวางราก เป็นปฐมฤกษ์ต่อไปเพื่อให้เป็นศิริมงคลและขอให้โรงเรียนนี้มีความเจริญมั่นคงถาวร เพื่อเป็นเกียรติของชาติสืบไป เทอญ

ม.ร.ว.เสริมศรี เกษมศรี บัณฑิต

อินไซด์ประสานมิตร

ศาสตราจารย์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล

ม.ร.ว. จุรีพรหม กมลลาสน์ เพื่อนที่รักของข้าพเจ้าขอให้เขียนเรื่อง อินไซด์ประสานมิตร ราวกับว่ามีใครปวดท้องอยากจะไปห้องน้ำ อันที่จริง Inside Prasanmitr เป็นฝรั่งมากกว่าเป็นของไทย จะให้ข้าพเจ้าเขียนบทความภาษาไทยก็ไม่ได้เห็นขอกมา การปฏิเสธเธอนั้นทำได้ แต่ขอผลัดผ่อนเรื่องเวลา บทความนี้จึงสำเร็จเป็นรูปร่าง แต่อาจล่าช้าไปบ้าง โครงการประสานมิตรของเราเริ่มด้วยน้ำตา ท่านผู้ใหญ่ในวงการศึกษาท่านหนึ่ง ทราบว่าท่านนายกรัฐมนตรีจะตั้งกระทรวงอุตสาหกรรมแต่ไม่มีอาคารสถานที่ก็ยกโรงเรียนฝึกหัดครูประถมให้ท่านโดยที่ท่านมิได้ร้องขอ ท่านที่กำลังเดือดร้อนเพราะกระทรวงอุตสาหกรรมไม่มีอาคารสถานที่ถึงกับตกใจแต่ก็ยินดีที่มีคนเอาเข้ามาป้อนให้ ข้าพเจ้าได้ข่าวนี้จากท่านหัวหน้ากองฝึกหัดครูที่ริมบันไดหลังของกระทรวง พอบอกข่าวให้ข้าพเจ้าทราบแล้วก็ร้องไห้โฮออกมา ราวกับเด็กอนุบาลที่มีเพื่อนแย่งตุ๊กตาไป

แต่เรามีได้รับทราบข่าวนี้เฉย ๆ ต้องหาที่โยกย้ายโรงเรียนฝึกหัดครูประถมไปจากที่เดิม ไม่มีที่ ไม่มีเงิน จะทำอย่างไรในที่สุดก็ไปยึดเอาอาคารใหญ่หลังหนึ่ง ในบริเวณหลังกระทรวงศึกษาธิการ อาคารนั้นพอคุ้มฟ้าคุ้มฝนได้ ที่หน้าต่ามีลูกทรงเหล็กเพื่อกันขโมย ข้าพเจ้าไปเยี่ยมโรงเรียนฝึกหัดครูประถมที่โรงเรียนกึ่งวันเช้าห้องนั้น แอบดูข้าพเจ้าจากหน้าต่างนั้น คล้ายกับว่าเป็นคนโทษในคุกไม่มีผิด ข้อนี้สะเทือนใจข้าพเจ้ามาก

ความคิดเรื่องสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูที่จะไม่มีใครมาแย่งได้ จึงเกิดขึ้นมา

ระยะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดลเสด็จกลับมายังเมืองไทยชั่วคราว ทรงเป็นเด็กหนุ่มที่น่ารัก แต่พระองค์ไม่คอยจะรู้เรื่องเมืองไทยจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการผู้ใหญ่ที่ทรงเชื่อถือเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งบรมพิมานเพื่อ “ถวายพระอักษร” ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงานที่ละคน ข้าพเจ้าเป็นคนสุดท้าย คือ ได้เฝ้าเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๘๙

ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลในเรื่องการศึกษาจากใจจริงในที่สุดก็ขมวดเข้าที่เรื่องการฝึกหัดครู ซึ่งไม่มีใครเห็นว่าสำคัญ

โยนไปโยนมาคล้ายลูกฟุตบอล ถูกเตะอย่างแรงเสียดด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นด้วยว่าการฝึกหัดครูให้ดีมีหลักฐานนั้นสำคัญ ขอให้ข้าพเจ้าทำงานนี้ “อย่าทิ้งส่วนนี้” ข้าพเจ้ากราบลงรับพระบรมราชโองการในเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง

อีก ๙ วันต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล ก็สวรรคต

ถ้าข้าพเจ้าไม่ทำตามพระบรมราชโองการ ก็ไม่ทราบว่าจะไปกราบบังคมทูลขอตัวจากผู้ใด เพราะพระองค์ก็สวรรคตเสียแล้ว คิดดูอีกแง่หนึ่ง ข้าพเจ้ากลับมั่นใจจะต้องสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูที่ดีและมีความถาวรให้ได้ มีพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินกระดุนเตือนอยู่ในใจ ข้าพเจ้าเริ่มทำงานติดต่อกับเจ้าคุณไชยยศสมบัติ ที่ดินที่ประสานมิตรนั้น ญี่ปุ่นใช้เลี้ยงโคนมเสร็จสงครามแล้วก็จะล้มเลิกงานนั้น ท่านเจ้าคุณเป็นผู้สะสางบัญชียินดีที่จะขายได้ข้าพเจ้า ตารางวาระ ๓๘ บาท แต่ถ้าที่ได้ถมดินเรียบร้อยแล้ว ขออีก ๕ บาท

ข้าพเจ้าจึงเริ่มวางแผนสร้างโรงเรียน “ฝึกหัดครูชั้นสูง มีสมุดบันทึกเหตุการณ์ไว้อย่างละเอียด ชื่อที่ดินเมื่อไร ราคาเท่าใด ก็บันทึกไว้ ใครมาเยี่ยมก็จดลงไว้ ตลอดจนมีงานเปิดอาคารที่ละหลังก็บันทึกไว้อย่างละเอียด แต่อนิจจา ข้าพเจ้าไปถามหาสมุดเล่มนี้ในระยะหลัง บรรดาอาจารย์ทั้งหลายบอกว่า “ไม่เคยเห็น” ข้าพเจ้าสงสัยว่าหาย เพราะท่านรัฐมนตรีที่มาเปิดศึก ๒ รับเอาไปเพื่อคว่ำสมุดนั้นเป็นอย่างไร ท่านจะต้องแก้คำกล่าวเปิดของท่านให้เรียบร้อย แต่แก้ไม่เสร็จสักที จนกระทั่งท่านสิ้นชีวิตไป สมุดสำคัญเล่มนั้นก็สิ้นชีวิตไปด้วย

ข้าพเจ้าต้องกล่าวถึงการก่อสร้างสักหน่อยเป็นความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะต้องสร้างตึกนอนก่อนให้เป็นที่ประชุมได้ เพราะเห็นว่าผู้ที่มาอยู่ร่วมกันจะรักใคร่กันและการร่วมกันทำงานจะเกิดผลต่อส่วนรวม ตึก ๑ ของเราจึงเป็นตึกนอน รับเจ้าหน้าที่ฝ่ายศึกษาธิการจังหวัดให้เข้าเรียนเพื่อวิชาสมัยใหม่ให้และปรับปรุงวิทยฐานะไปด้วย

ข้าพเจ้าเชิญท่านรัฐมนตรีว่าการไปเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารแห่งแรกนั้น

“จะไปอย่างไร เขาว่าถนนเป็นโคลน รถยนต์ติดหล่มเสมอ ๆ ไม่ใช่หรือ”

“ก็มีทางเรือครับ ออกจากประตูน้ำไปตามคลองแสนแสบ ที่คนมักจะเรียกว่าคลองบางกะปิ”

ท่านรัฐมนตรีจึงได้เดินทางไปทางเรือ ข้อนี้น่าสังเกตข้อหนึ่งคือ การวางศิลาฤกษ์ของท่านไม่เหมือนกับคนอื่น ท่านเป็นจันทน์ไปดอกเข็มด้วยสามเกลอร่วมกับคนงานอีก ๒ คน “สุข เล สุข” แล้วท่านก็ตกลงไป

ระยะนั้น ข้าพเจ้าได้รับเกียรติจากองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติให้รับไปจัด Seminar ที่ประเทศอินเดีย พอกลับมาข้าพเจ้าก็เสนอให้จัดบ้างที่โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงของเราเรียก Seminar นั้นว่า “การประชุมศึกษาอบรม” ซึ่งเย็นเยือกและยากไปสักหน่อย ข้าพเจ้าจึงวานให้หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ คิดคำให้ใหม่ เราจึงได้ศัพท์ “สัมมนา” มาใช้ แต่การสัมมนาของข้าพเจ้า มักจะต้องใช้เวลาประมาณ ๑ เดือน แต่สมัยหลังนี้ วันเดียวก็เป็นสัมมนาได้

ศิษย์รุ่นแรก ที่อยู่กินนอนด้วยกันที่ตึก ๑ บัดนี้เป็นอธิบดีบ้าง รองอธิบดีบ้าง น่าดีใจจริง ๆ

ท่านรัฐมนตรีถามว่า “ที่ดินตรงพุ่มไผ่นั้น เราซื้อไว้แล้วหรือ” ข้าพเจ้าต้องตอบว่า “ยังซื้อไม่ได้ครับ เจ้าของบอกว่าสุนัขของเขาไม่มีที่ถ่าย”

แต่ที่ดินประมาณ ๘๐ ไร่ ที่เราซื้อได้นั้นไม่พอสำหรับสถาบันการศึกษาชั้นสูง จำเป็นต้องซื้อเพิ่มเติม โชคดีเลย “เพื่อนเราเผาเรือน” กันเสียแล้ว เพื่อนผู้นั้นพยายามกว้านซื้อที่ดินหน้าโรงเรียนไว้ขายเอากำไร เราซื้อได้ราคา ๓๘ บาท นี่จะมากังเป็น ๕๐ บาท ไม่เอาละ แล้วข้าพเจ้าก็ถูกฟ้องไปยังรัฐมนตรีว่า “หม่อมหลวงปิ่นเล่นตลกกับการซื้อขายที่ดิน”

ดังนั้นจึงมีคำสั่งในหน้าบันทึกเรื่องที่กระทรวงว่า “ไม่ให้หม่อมหลวงปิ่นซื้อที่ดินอีก”

ระยะนี้เราไม่สามารถจะฟันฝ่าอุปสรรคได้ จนกระทั่งผู้สั่งห้ามไม่ให้ซื้อนั้นออกไป ราคาที่ดินถีบสูงขึ้นทุกวัน จนเราต้องซื้อแปลงเล็ก ๆ จากคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐ ในอัตราตารางวาละ ๕๐๐ บาท คือ ที่ที่เป็นโรงเรียนประถมสาธิตปัจจุบัน เรื่องโรงเรียนสาธิตนี้ เกี่ยวกับท่านนายกรัฐมนตรี ท่านกล่าวว่า “ผมออกจากบ้าน เห็นรถเข้าออกที่โรงเรียนฝรั่งกันคึกคักทำไมไม่ทำให้โรงเรียนสาธิตของไทยเราเป็นอย่างนั้นบ้าง”

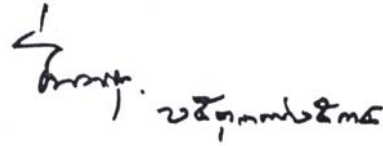
“ทำได้ครับ ถ้าท่านจะให้เงินเพิ่มอีกเพียงเล็กน้อย” แล้วก็มีรถจอดเป็นแถวยาวที่หน้าโรงเรียนประถมสาธิตของเรา

โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงมีหน้าที่ผลิตครูให้กระทรวงศึกษาธิการ ภายหลังได้เปลี่ยนเป็น “วิทยาลัยวิชาการศึกษา” และให้ได้รับปริญญาด้วย ยังคงมีหน้าที่ผลิตครูให้กระทรวง-

ศึกษาธิการ

แต่ภายหลัง บรรดานักศึกษาไม่พอใจ เพราะเห็นว่าใคร ๆ เขาเป็นมหาวิทยาลัยกันได้ ก็อยากจะได้เกียรตินั้นบ้าง ดังนั้นจึงเกิดมี “มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ” โดยทิ้งหน้าที่ผลิตครูให้กระทรวงศึกษาธิการนั้นเสีย

ผลดีเกิดขึ้นเพียงใดก็ต้องรอดูต่อไป

หมายเหตุ : ผมได้เคยอ่านหนังสือแปลของ “ยอนห์ กันเทอ์” เป็นผู้สื่อข่าวสงครามที่ชอบเขียนอินไซด์ของการรบในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ล้มเหลวของผู้บังคับบัญชาในการรบ เป็นการเจาะลึกลงไปว่าเป็นเพราะเหตุอันใดจึงไม่เป็นไปตามแผนการในการรบ ผมจึงขอร้องท่านอาจารย์ให้เขียนตามความทรงจำของท่านที่ได้ริเริ่มบุกเบิกโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงของเราว่า ทำไมจึงขึ้นต้นเป็นท่านองเพลงว่า “ขึ้นต้นเป็นมะลิซ้อน พอแตกใบอ่อนเป็นมะลิลา” เหมือนสถาปนิกที่วาง “มาสเตอร์แพลน” เพื่อให้ดูสวยงาม แต่กลับมีคนตัดแปลงเอาครีมาไว้ต้นลม แถมเอาส้วมไปไว้หน้าบ้าน ทำให้บ้านมีกลิ่นเหม็นอบอวลไปหมด สถาปนิกต้องถอนตัวออกไปในการสร้างบ้านหลังนั้น ถ้าให้คุณหลวงสวัสดิ์เป็นผู้ควบคุมการฝึกหัดครูมันจะเป็นไปดังปัจจุบันไหมหนอ?

(หม่อมราชวงศ์จรีพรหม กมลასน์)

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมราชวงศ์จรีพรหม กมลასน์

ณ ฌาปนสถานวัดธาตุทอง

๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๖

พากเพียรกิจ

สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร. สาทิส บัวศรี

ครั้งแรก ๆ ที่ท่านอาจารย์สอนที่ประสานมิตร เริ่มสอนวิชาใด ทราบว่าจะต้องใช้เทคนิคการสอนหลายแบบและได้ผลด้วย

นานแล้วจำไม่ใคร่ได้ ตอนนั้นนิสิตรุ่นแรกที่เข้ามาเรียนเป็นผู้ใหญ่มาก อย่างอาจารย์ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์ หรืออาจารย์พิเชษฐ คงทน และอาจารย์เกียรติ ศรีพงษ์ เป็นต้น พวกผู้ใหญ่พวกนี้ทำงานมาหลายปีและใช้ชีวิตโซซัดโซเซมาแล้วทั้งนั้น ผมก็เข้าไปสอนปริญญาการศึกษาเป็นครั้งแรก พูดเรื่องว่าทุกอย่างนี้มีการเปลี่ยนแปลง เป็นเรื่องสมมุติทั้งนั้น เช่น ขณะที่เรานั่งอยู่นี้ เราสมมุติว่าหลังคาไม่ทับลงมา จึงนั่งอยู่ ที่จริงแล้วมันอาจทับลงมาก็ได้ ทุกอย่างไม่แน่มมีการเปลี่ยนแปลง ผมยังได้ยกเรื่องทางพุทธศาสนาเข้ามาสนับสนุนว่าทุกอย่างไม่เหมือนกันเลย มันเปลี่ยนแปลง เช่น สมมุติว่าเราเข้ามาเรียนในห้อง ๙ โมงเช้า พอ ๑๐ โมงเช้าออกไปก็เป็นคนละคนแล้ว เปลี่ยนไปแล้ว นิสิตบางคน (จำชื่อไม่ได้) เขาทักท้วงว่าเปลี่ยนอย่างไร เขาท้วงว่าไม่จริงหรือที่บ้านเขาทำนา ไม่รู้จักฟันปีมาแล้ว ก็ใช้ควายทำนาทั้งนั้น ไม่เห็นมีอะไรเปลี่ยน อาจารย์จะว่าอย่างไร ผมตอบว่า แต่มันก็เป็นควายคนละตัวนะ (เสียงหัวเราะ) และอื่น ๆ อีก สนุกสนาน ได้อภิปรายกันมากมายในเรื่อง change นี้ตลอดจนความสำคัญของมัน ผมสอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นสิ่งสมมุติทั้งนั้น ลูกศิษย์ก็บอกว่า “สิ่งสมมุติ ถ้าเป็นจริง ท่านจะว่าอย่างไร” ผมถามว่า “เช่นอย่างไร” ลูกศิษย์บอกว่า “เมื่อเช้าผมกินข้าวกับหัวไชโป๊มานี้เรื่องจริงนะครับ ผมกินมาจริง ๆ แล้วอาจารย์จะว่านี่เป็นเรื่องสมมุติยังไง” ผมจึงบอกว่า “คำว่า ‘ไชโป๊’ นั้นในสมัยก่อนอาจจะหมายถึงของกินอย่างหนึ่ง แต่ที่เรอกินเข้าไปเมื่อเช้ามันอาจไม่เหมือนไชโป๊แต่เดิมก็เป็นได้” แล้วก็พูดกันมาก เพื่อจะให้เห็นว่าในที่สุดหลักสูตรจะต้องเปลี่ยน ผมต้องการจะย้ำจุดนี้ให้เป็นที่เข้าใจ เราต้องใช้แบบใหม่ ใช้อย่างเดิมไม่ได้แล้ว เราต้องเรียนเป็นรายวิชา ต้องใช้วิธีการใหม่ ลูกศิษย์รุ่นนั้นบอกว่า “เอาเลยครับ” ลูกศิษย์รุ่นแรกนี่จึงใกล้ชิดมากเหลือเกิน และมีความคิดที่อยากจะทำอะไร ๆ อยู่เสมอ

สิ่งที่พวกเราประทับใจมากที่สุดตอนที่เป็นนิสิตที่ประสานมิตร ก็คือ เห็นท่านอาจารย์ซึ่งขณะนั้นเป็นอธิการบดีเดิน

ตรวจทุกตึก เวลาที่ท่านพบใครที่แต่งตัวไม่สุภาพ หรือทำอะไรผิดระเบียบจะต้องหยุดทันทีแสดงว่าท่านอาจารย์เป็นคนเอาใจใส่มาก รู้สึกพวกเราประทับใจในการทำงานลักษณะนี้ ท่านอาจารย์มีความคิดอย่างไรจึงได้เน้นเรื่องนี้มาก

ผมก็ตอนนั้นได้ไปเห็นสิ่งที่ตั้งมาในประเทศอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส มากพอสมควร ตอนนั้นโลกยังติดอยู่มาก โลกยังสวยงาม อย่างผมไปเข้าห้องเรียนก็ใส่เสื้อนอกทุกวัน นิสิตหญิงก็แต่งตัวสวยงาม บางคนก็ใส่ถุงมือโปร่ง ๆ มาฟัง Lecture เมื่อมาถึงเมืองไทยก็เศร้าใจ ตอนนั้นเป็นระยะหลังสงคราม เศรษฐกิจก็ไม่ดีตอนเรียนอยู่จุฬา ก็ยังใส่เสื้อนอกทุกวัน จนกระทั่งเขาให้แต่งตัวยูทชนายทหารทุกวัน ก็ต้องแต่งตัวทหารแต่เคยชินกับสิ่งดีสิ่งงามมาตลอด เมื่อมาเห็นนิสิตรุ่นน้องซึ่งไม่รู้เรื่องอะไรเลยก็สงสารมาก แรก ๆ มาอยู่ประสานมิตรผมเจอท่านคุณหลวงสวัสดิ์ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการอยู่ก่อน ผมได้เรียนท่านว่าเราอาจจัด Lounge ให้สวยงาม ให้นิสิตเข้ามานั่งคุยกันอย่างเมื่อนอกจะดีไหม ท่านบอกว่าไม่ได้หรอกไม่เหมือนกัน แล้วผมก็ดูเรื่องการแต่งกาย เห็นนิสิตม้วนแขนเสื้อมาคล้ายกับจะไปจุดถ่านหินที่เมืองนอก ผมก็บอกว่าไม่เอา เอาให้สวย ๆ ถ้าอยากจะแขนสั้นก็ไปซื้อเสื้อแขนสั้น ถ้าอยากจะแขนยาวก็ไปรดใส่เสื้อแขนยาวให้สวยงาม ผูกเนคไทได้ก็ดีเราก็ส่งเสริมเรื่อย เรื่องสูบบุหรี่ก็ไม่ได้สูบทั่ว ๆ ทั่วไปสูบบุหรี่ในห้องพักพิเศษ หรือไม่สูบบุหรี่ก็ได้ก็ดี นี่ตัวผมเองให้ Project ตัวเองออกไปโดยไม่รู้ตัวเพราะผมไม่สูบ มีเรื่องทำ ๆ อยู่ เมื่อไปอยู่ประสานมิตรได้ปีเดียว ทางราชการส่งศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการเขตมารับการอบรม ผมเป็นผู้อบรมเอง แล้วไปเชิญ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ซึ่งกลับมาหลังผมหน่อย มาสอนพิเศษด้วย ดร.ก่อ ย่อมไม่รู้ระเบียบของวิทยาลัยของเรา เพราะเป็นอาจารย์ภายนอก พอสอนได้หนึ่งชั่วโมง ดร.ก่อ ก็บอกพักครึ่งเวลา สูบบุหรี่ได้ พวกที่มาอบรมบอกไม่ได้ สูบไม่ได้ (เสียงหัวเราะ) ในเรื่องนี้ผมเป็นห่วงที่สุดจนตั้งคดีไว้ให้พวกเขาว่า หนึ่ง ต้องเป็นประจุนักปราชญ์คนหนึ่ง คือในเรื่อง Intellectual Knowledge นั้น เราจะต้องยอด

สอง ในทางจริยธรรมนั้นเราต้องเป็นประจักษ์ผู้ทรงศีล ผมให้ไว้ตั้งแต่ต้นจนตกทอดถึงหลาย ๆ รุ่นต่อมา

เกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการให้หนังสือมีความรู้ประจักษ์นักปราชญ์มีความประพฤติประจักษ์ผู้ทรงศีลนั้น ไม่ทราบว่าเป็นทางปฏิบัติจริง ๆ ในช่วงนั้นมีปัญหาอะไรบ้าง ท่านอาจารย์เจอปัญหาหรืออุปสรรคบ้างหรือไม่ในแง่ความร่วมมือของอาจารย์และนิสิตสมัยนั้น

รู้สึกไม่มีปัญหาอะไรมากนัก พอผมอธิบายอะไรให้ฟัง เขาก็เอา เพราะเขารู้ว่าเรารักเขามาก ห่วงเขามากจริง ๆ เราต้องการให้เขาสวยงาม ให้เขาเป็นผู้ดีแล้วภรรยาผมก็ช่วยอบรมบางทีเชิญไปเลี้ยงที่บ้าน เลี้ยงน้ำชา อบรมมรรยาทหลายอย่าง จนเขารู้ว่าเรามีน้ำใจดีต่อเขาแน่ ๆ และเป็นกันเอง ขณะอยู่ในเขตวิทยาลัยแล้วรู้สึกว่ามีอะไร แต่เมื่อออกไปแล้วอาจไม่เคร่งก็ได้ ผมไม่ทราบ ตอนหลังผมไปอยู่กระทรวงศึกษาธิการแล้ว ผมได้ไปตรวจราชการต่างจังหวัด ไปเจอพวกลูกศิษย์ซึ่งเขาเป็นครูแล้วสวมเสื้อม้วนแขนอยู่ พอเห็นผมเขารีบเอาลงทันที ดินนิสัยนั่นเองคือเจอผมเป็นต้องไม่มีม้วนแขนเสื้อ แต่เนื่องจากรู้น้ำใจกัน ดังนั้นปัญหาจึงไม่ค่อยมี เขารู้ว่าเรารักเขาแน่ ๆ เป็นห่วงกลัวว่าบัณฑิตของเราจะสู้บัณฑิตมหาวิทยาลัยอื่นไม่ได้ อันนี้แหละที่ผมกลัวที่สุด เพราะฉะนั้นจึงได้มุเต้มที่ จนกระทั่งปีหนึ่ง มีทุนขอ ก.พ. ให้สามทุน เพื่อไปเรียนวิชาการศึกษานานาชาติอเมริกา มีการประกาศสอบโดยทั่วไป ปรากฏว่านิสิตประสานมิตรสอบได้ทั้งสามทุน ผมก็สบายใจ เพราะไม่แพ้ที่อื่นแล้ว ผมพาไปเลี้ยงทั้งสามคนมี วินัย เกษมเศรษฐ์ อุดม วัชรเมธีลิกขิตต์ และ จรัส ปัทมดิลก สามคนนี้ได้ทุน ผมและภรรยาได้พาไปเลี้ยงที่เอรวิล ซึ่งตอนนั้นเป็นไฮเต็ลที่ดีที่สุดในกรุงเทพฯ

ในแง่ที่ว่าครูก็คือแบบพิมพ์ ศิษย์จะเลียนแบบครูที่ตนชื่นชมหรือศรัทธา ท่านอาจารย์คิดว่ามีลูกศิษย์คนใดที่พอจะเดินตามแนวของท่านอาจารย์ได้บ้าง

รู้สึกจะมีหลายคน แต่ผมไม่ทราบ มีคนเขามาบอกนะว่า เห็นลูกศิษย์ผม แหม! การพูดจาทำทางรู้สึกเขาจะเลียนแบบผมทั้งนั้น ผมก็ไม่ว่า ทุกอย่างทีพูดทุกอย่างที่กล่าวก็ด้วยความจริงใจทั้งสิ้น เช่น พอเขาจะออกจากวิทยาลัย จบการศึกษาผมก็บอกว่าไปอยู่ต่างจังหวัดนาน ๆ เข้าอาจจะเห็นควายสวยก็ได้นะ ผมก็สั่งว่า ดังนั้นเวลาจะแต่งงานละก็ ดูให้ดี ๆ อย่าไปเอาขายบ่าวอะไรมาทูนหัวเอาไว้ อันนี้ผมสั่งเสมอ จำได้นอกจากนี้แล้วผมรู้ว่าออกจากวิทยาลัยไปใหม่ ๆ กว่าจะบรรจุยอมกินเวลานานบางทีเข้าทำงานแล้วหลายเดือนเต็มทีกว่าจะได้รับเงินเดือน ผมก็สั่งไว้ทุก ๆ รุ่น ถ้ารุ่นน้องไป ไม่มีดั่งค์ก็ให้ขอยืมด้วย เขาก็จำได้ ผมจะพูดทุกครั้งที่บ้านจิมนิเทศ

ขออนุญาตถามสักสองประเด็น หนึ่งในความคิดที่ จะบัญญัติคำศัพท์การศึกษามาสอนนักเรียนไทย สองที่ได้ รับเกียรติเป็นผู้แทนรัฐบาลไทยไปสัมมนาของยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งจัดที่เมือง Garden City รัฐนิวยอร์ก มีรายละเอียดอะไรบ้าง

ตอนนั้นพอได้ปริญญาโทใหม่ ๆ ในปี ๑๙๔๘ ปรากฏว่า ประเทศไทยยังมีได้เป็นสมาชิกของยูเนสโกแต่กำลังสมัครเป็นที่นี้เขามีสัมมนาที่รัฐนิวยอร์กเรื่อง International Understanding ฯพณฯ อาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ตอนนั้นท่านเป็น ปลัดกระทรวงก็โทรเลขสั่งให้ผมเป็นผู้แทนประเทศไทยไปประชุม ในฐานะผู้สังเกตการณ์ คืออาจอภิปรายได้แต่โหวตไม่ได้ ผมก็ไป อาจารย์ Advisor ก็บอกว่าไปซิ ไปทำให้ตีมี Paper อะไรกลับมา จะได้ให้เครดิตด้วย ให้ ๒ Credits หรืออย่างไรผมจำไม่ได้ ก็รู้สึก โอ! เราได้เป็นผู้แทนประเทศแล้วนะ (ตอนนั้นอายุ ๓๒ ปี) เราเคยฝันไว้ตั้งแต่เด็ก ๆ อยู่ที่ภูเก็ตว่าเมื่อไรหนอ จะพูดภาษาอังกฤษได้ ไปยื่นพูดท่ามกลางประเทศต่าง ๆ ในฐานะผู้แทน ประเทศไทย ฝันไว้ตอนเด็ก ๆ แต่ก็แปลกที่ได้เป็นความจริง ต่อมาเมื่อรับราชการภายหลังกลับจากอเมริกาแล้วก็ได้ประชุม มากจนชักจะเกินกำลัง นี้ข้อหนึ่งนะ ข้อสองเกี่ยวกับคำศัพท์นี้ ตอนที่ผมกำลังเรียนปริญญาเอกอยู่ที่ Ohio State University ระหว่างภาคฤดูร้อนปีสุดท้าย ผมได้ไปอ่านในห้องสมุดของ มหาวิทยาลัยโคลัมเบียที่กรุงนิวยอร์ก อาจารย์เขาให้ไป ที่นั่นมี หนังสือสำคัญ ๆ ซึ่งที่ Ohio ไม่มี ตอนนั้นผมรู้ภาษาฝรั่งเศสสูง ๆ ปลา ๆ สามารถอ่านตำราวิชาการศึกษาเป็นภาษาฝรั่งเศสง่าย ๆ ได้บ้าง แต่เดี๋ยวนี้ลืมหมดเลยเพราะไม่ได้ใช้ ที่นั่นมีคนไทย อยู่หลายคน มีพวกรุ่นเดียวกันก็คือ คุณละม้ายมาศ ศรทัตต์ อาจารย์เกหลง ประภาวสิทธิ์ แล้วใครต่อใครอีก เมื่อเจอกันก็คุยกัน เอ! เรากลับประเทศไทยแล้ว เราจะไปสอนลูกศิษย์ของเราอย่างไร วิชาการศึกษาอย่างใหม่ไม่เคยสอนมาก่อนในประเทศ แล้วมีคำศัพท์มากมาย เช่น Integration, Experience, Interaction, ฯลฯ มากมาย เราอยากจะสอนให้แก่ลูกศิษย์ของเรา เราจะพูดอย่างไรกับเขา พูดฝรั่ง! เขาก็คงบอกเอ! อ้ายนี่ ฝรั่งจ๋า คงจะแย่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า ‘Experience’ ซึ่งเป็นรากฐานของวิชาการศึกษามัยใหม่ที่เรารเรียนกันอยู่นี้ เพราะฉะนั้นก็คิดว่ากันว่าจะต้องบัญญัติศัพท์ ตอนนั้นเราไม่รู้หรือว่า ประเทศไทย จะคิดกันอย่างไร แต่เราคิดกันเองว่าก่อนอื่นจะต้องบัญญัติคำว่า Experience ต่อมาภายหลังเมื่อกลับมาที่มีโอกาสได้บัญญัติจริง ๆ รู้สึกว่านิสิตรุ่นแรกนี้ยังไม่มีการบัญญัติสอนกันเป็นภาษาอังกฤษ รุ่นสองที่ได้บัญญัติกันแล้ว จึงได้ใช้คำ “ประสบการณ์” แทน คำว่า Experience ก่อน ๆ นั้นมีแต่คำว่า “ความชำนาญ”

“ความชำนาญชำนาญ” ซึ่งมันไม่เกี่ยวกับ Experience เลย ไม่ได้ชำนาญอะไร เราคิดกันว่าเราจะต้องกลับมาบัญญัติ

นอกจากไปเรียนแล้ว เคยไปต่างประเทศ เป็นระยะเวลาสั้น ๆ อีกบ้างหรือไม่

ผมไปอยู่ East-West Center, Hawaii เป็นเวลา ๕ เดือน ไปอยู่ที่นั่น สบายเหลือเกิน ขณะนั้นเป็นอธิการบดีของวิทยาลัยวิชาการศึกษาอยู่ ตอนอยู่ East-West Center ก็ได้สัมผัสกับคนที่เขาเชิญมาจากประเทศอื่น ๆ ผู้ที่เขาเชิญมานั้นเป็นผู้ใหญ่โดยมาก ได้เจอกับอธิการบดีเมืองใหญ่ของอินโดนีเซียคนหนึ่ง คนที่ถูกหาว่าเป็นกบฏโดนเข้าตารางแล้วในที่สุดก็ออกมาไม่ใช่กบฏสักหน่อย ทางอเมริกาเขาเชิญไปอยู่ที่ East-West Center นอกจากนี้แล้วก็ได้เจอคนสำคัญของประเทศอื่น ๆ อีก เช่น กรีซ ญี่ปุ่น ฯลฯ การสัมมนาครั้งนี้เกี่ยวกับเรื่องแต่ละคนกำลัง Work ของตนเอง ผมกำลัง Work เรื่อง Philosophy ผมก็ไปพูดและเชิญให้เขาถามได้ตอบได้ก็ตอบ ตอบไม่ได้ก็ต้องไปค้นต่อไปในระหว่างนั้นมหาวิทยาลัย Utah State เมืองโลกัน (Logan) เขาเชิญให้ไป Iectures รวม ๓ Iectures ผมก็ไปเลย ได้ไปรู้จักเมือง Logan แหม สวยนะเป็นเมืองของผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกาย Mormon ที่นั่นเขาไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มกาแฟ ไม่สูบบุหรี่ ไม่ทั้งนั้น ผมไปถึงปรากฏว่ามีคุณสมบัติเหมือนเขาอยู่แล้ว ทำให้เขาคิดว่าอายหมอนี่คงเปลี่ยนเป็น Mormon ได้ง่าย จึงเอาอะไร ๆ มาให้เยอะแยะ เช่น เอา Bible แบบ Mormon ของเขามาให้และยังติดตามมาถึงเมืองไทย เขาจะเอาตัวผมให้ได้ ตอนนั้นผมเป็นอธิบดีแล้ว คนหน้าห้องเขาบอกว่ามีคนมาจากรัฐ Utah ผมก็เชิญเข้าไป เขาก็คุยเรื่องศาสนา เราก็คุยได้ตอนอยู่ปีนั้นเป็นเด็ก ๆ ก็ได้เรียนศาสนาคริสต์ด้วย ผมพูดกับเขาพอรู้เรื่อง เขาคงคิดว่างานของเขาสำเร็จแล้ว

ได้ทราบข่าวอาจารย์สนั่น ปัทมะทิน เคยมาหาท่านอาจารย์และได้พูดเรื่องการคิดจัดตั้งสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย

ตอนนั้นกำลังเรียนปริญญาโท อาจารย์สนั่น อยู่ที่มหาวิทยาลัย Indiana ผมไปเยี่ยมเขาก่อนที่นั่น เพราะเคยเรียนมาด้วยกันจากโรงเรียนฝึกหัดครูประถมชั้นเดียวกัน เมื่อรู้ว่าเพื่อนเรามากก็ไปเยี่ยม ต่อมาฤดูหนาวหนึ่ง หิมะตกจัดหนาวมาก อาจารย์สนั่นก็มาจากเมือง Bloomington, Indiana มาเยี่ยมผมที่ Columbus ตอนนั้นผมอยู่ที่ International House แล้วมีที่สำหรับแขกพัก ก็บอกแม่บ้าน (ซึ่งเคยมาเยี่ยมที่บ้านผมที่กรุงเทพฯ นี้ ไร่ค้อยเล่าทีหลัง) แม่บ้านเป็นคนสวยมาก ผมบอกแม่บ้านว่าวันนี้มีคนไทยเพื่อนกันมาขอพักด้วยแม่บ้านก็อนุญาต ได้คุยกันมากมายเกี่ยวกับการศึกษาของอเมริกาแต่พอเหลียวมาดู

เมืองไทยก็ใจหาย ตอนนั้นสงครามเพิ่งเลิก ฉะนั้นยังไม่ได้ฟื้นฟูอะไรมากนัก ของประเทศเขาแต่ละอาชีพย่อมจะมีสมาคมไม่รู้กี่สมาคมคอยให้การสนับสนุนทางวิชาการของเรานี้ไม่มีหรืออาจจะมีเพียงสามัคคณาจารย์แห่งเดียว เราก็คิดว่ากลับมาถึงบ้านแล้วนี่จะต้องตั้งสมาคมแน่ ๆ ปรึกษากันไว้แล้วตั้งแต่ครั้งนั้นผมกลับมาถึงก่อนใคร ๆ ทั้งหมดลี้ภัยกัน และเมื่อคนอื่น ๆ กลับมาก็จับกลุ่มกันเอาเลย ครั้งแรกจะตั้งคล้าย ๆ สมาคม Herbartian Club ของอเมริกา แต่ที่หลังพอคุย ๆ กันแล้วก็เลยตั้งสมาคมการศึกษา ก็ตามใจ จะตั้งชื่ออะไรก็ช่าง แต่ขอได้ตั้งเพื่อเผยแพร่ Progressive Education ในประเทศไทยก็แล้วกัน แล้วก็สำเร็จจริง ๆ แต่กินเวลานาน ตอนแรก ๆ เราก็กลัว ไม่กล้าที่จะประชุมกันในสถานศึกษา ต้องไปประชุมกันตามโรงแรมคล้าย ๆ อยู่เมืองนอกโดยควักสตางค์เอง ตอนที่ตั้งเป็นสมาคมไปจดทะเบียนนั้นก็ต้องควักสตางค์เองคนละ ๕๐๐ บาท ๕๐๐ บาทตอนนั้นมากนะครับ เงินเดือนเรา ๒๖๐ บาท เท่านั้น และมีเงินเพิ่มเติมพิเศษเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น เอาควักก็ควัก ขอให้ตั้งขึ้นมาให้ได้

นายกสมาคมคนแรกคือใคร

ผมครับ ผมเป็นนายกอยู่สองปี ดิดกัน แต่ต่อไปก็คนอื่นว่าไปเรื่อย ๆ

ท่านอาจารย์ผู้หญิง ก็เป็นกรรมการอยู่ด้วยใช่หรือไม่

ภรรยาผมได้เป็นนายทะเบียนครับ

ท่านอาจารย์รับราชการที่ประสานมิตรครั้งแรก ได้เริ่มงานในฐานะที่เป็นหัวหน้าเลขใช้หรือไม่

เปล่าครับ ไปสอนอยู่ก่อนครับ เมื่อกลับมาจากอเมริกาแล้ว ก็อยู่ที่กระทรวงศึกษาธิการเสีย ๓ เดือน พอขึ้นปีการศึกษาใหม่ จึงย้ายมาประสานมิตร ผมก็เริ่มสอนทันที เริ่มสอนวิชาการศึกษาแผนใหม่ทันทีเลย เพราะว่าแทรกเข้าไปในหลักสูตรเดิมได้ นักเรียนที่ได้เริ่มเรียนความคิดใหม่ทางการศึกษาตอนนั้นก็ได้แก่พวกรุ่นแรกของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตรที่เรียกกันว่าพวก “แสนแสน” นั้นแหละครับ มีนายเสมอ นาคพงศ์, นายดุขฎี วงศ์ศิริธร, นายชม ภูมิภาค, นายพงษ์ศิริ เชาว์ศิริ, นายมนู วลัยเพชร ฯลฯ พวกนี้แหละครับ เรียนรุ่นแรกเลยและมีรุ่นนายเดิม จันทะชุม นั้นเป็นรุ่นหนึ่งของพวกที่เข้ามาเรียนที่เรียกว่าปีที่ ๖ เพราะประสานมิตรมี ๕ ปี อยู่ก่อนพวกที่เข้ามาระดับปริญญาครั้งแรกได้แก่ อาจารย์เดิม จันทะชุม, อาจารย์ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธุ์, อาจารย์บุญญถึง แน่นหนา, อาจารย์สมบุรณ์ พรหมภพ, อาจารย์สำรวล รัตนอาจารย์ และ

คนอื่น ๆ อีก เมื่อผมเรียนจบมาใหม่ ๆ ไปถึงก็สอนทันที เรียกว่า กำลังร้อนวิชาที่ว่าได้นะครับ ได้เริ่มสอนของใหม่ เช่น ปรัชญา- การศึกษาจิตวิทยา Gestalt วิธีการสอนแบบใหม่ที่เรียกว่าวิธีการ แห่งปัญญาอันแหล่ครับ

มีอะไรที่ทำทาบ้างในระยะแรก ๆ เกี่ยวกับการ วางรากฐานด้านแนวคิดใหม่ทางการศึกษาในเมืองไทย

ครับ ตอนนั้นก็ยังมีปัญหาอะครับ สิ่งที่ทำทาบ้างซึ่ง เหลือเกินก็คือ อาชีพครูในตอนนั้นเรียกว่าต่ำเหลือเกิน เพราะ เพิ่งเลิกสงครามได้ไม่นาน การศึกษาในทางครูก็มีเพียงอนุปริญญา แคะนั้นเอง นี่หมายถึงเรียนสายครูโดยตรงนะครับ ก็มีแค่ครู ป.ม. เพราะฉะนั้นผู้ซึ่งเรียนครูเสร็จแล้ว ก็ไปเรียนกฎหมายต่อแล้ว เขาก็โอนไปรับราชการกระทรวงอื่นกันโดยมาก ตอนนั้นทางราชการ กระทรวงศึกษาธิการก็หนักใจมากไม่สามารถจะขยายการศึกษาได้ เลย นี่แหละครับทำทาบ้างอย่างยิ่งครับ นี่หนึ่งนะครับ แล้วข้อสอง ใจผมเองนี่ร้อนมาก เพราะตัวเราเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูมาก่อน ผมรู้สึกน้อยใจอยู่ตลอดเวลา จึงพยายามหาโอกาสอยู่เรื่อย เมื่อไรหนอ จะได้มีโอกาสจัดทำให้การศึกษาหรือการเรียนทางครู หรือว่าทางวิชาศึกษาศาสตร์นี้ให้ขึ้นถึงระดับ Profession เหมือนกับ วิชาชีพอื่นเขาบ้าง สองข้อนี้แหละอยู่ในใจผมอยู่ตลอดเวลาเป็น สิ่งที่ทำทาบ้างมาก

เรียกได้ว่าท่านอาจารย์เป็นคนแรกที่ได้นำปริญญามาสู่ วงการครูในบ้านเรา

ครับ ผมเป็นผู้เสนอ และหลายท่านก็สนับสนุน ผม อยากเล่าเสียหน่อยนะ ตอนนั้นผมกำลังสอนอยู่ที่ประสานมิตร ในปีแรก ก็พอดีท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ ฯพณฯ อาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ท่านเรียกประชุมพวกลูกศิษย์ลูกหา สี่ห้าคน ประชุมกันที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ที่ตึกที่เรียกว่า ตึกสอง (ตึกเรือนบิน) ผมยังจำได้ดี ท่านอยากขยายการศึกษา ขยายประถมศึกษา มัธยมศึกษา แต่ไม่มีครูสอน ครูมีวุฒิน้อย ไม่มีใครนิยมอยู่ในอาชีพครู ผมก็เลยได้โอกาส (ตอนนั้นผู้ที่ร่วม ประชุมด้วย เท่าที่ผมพอจะจำได้ มีคุณหญิงอุบล หุวะนันท์ และ ผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมตอนนั้นคือ อาจารย์สงวน เล็กสกุล และลูกศิษย์อื่นอีกบางคน) ผมก็เสนอทันที เสนอว่าขอให้ท่าน อาจารย์ได้จัดการยกระดับการฝึกหัดครูให้เหมือนในต่างประเทศ คือให้สอนถึงระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก แล้วจะได้ ฝึกคนเฉพาะทางไปเลย คนที่จะกลับไปสอนชั้นประถมก็เรียน สาขาประถมศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรี โท เอก คนที่จะไปสอน ชั้นมัธยมก็เรียนสาขามัธยมศึกษาในระดับปริญญาตรี โท และเอก แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งศึกษาธิการอำเภอ ซึ่งสมัยนั้นคนไม่ค่อย

ให้ความนับถือ เพราะบางคนมาจากเสมียน แต่ศึกษาธิการนั้น ในต่างประเทศถือว่าสำคัญเหลือเกิน จะต้องยกขึ้นให้ถึงชั้น ปริญญาตรี โท เอก ด้วย ท่านก็เอาทันที ท่านบอกว่าต้องเอาชีวิตศึกษา ด้วยนะเพราะตอนนั้นเป็นแค่ครูช่างไม้เท่านั้น ไม่เป็นที่เคารพ นับถือของประชาชนเท่าไรเลย ผมก็เสนอว่าเอาให้ถึงปริญญาตรี โท และเอกเช่นกัน ผมเรียนท่านว่า ข้อเสนอนี้อาจทำได้แน่เพราะ ไม่ช้าพวกเรากลับมาจากเมืองนอกมากขึ้นก็คงจะทำกันได้ ท่าน ก็ตกลงเอาทันทีเลย

นี่เป็นส่วนที่ประวัติการศึกษาเกี่ยวกับครูไทยและต้องบันทึก ไว้ เพราะที่สำคัญมาก

ครับ สำคัญเหลือเกิน แล้วผมก็โชคดีที่ท่านอาจารย์ ได้ให้เกียรติแก่ผมซึ่งเป็นลูกศิษย์มากครับ

เป็นอันว่าท่านอาจารย์ไม่มีอุปสรรคในการริเริ่มงาน เพราะ ส่วนมากผู้ใหญ่ท่านสนับสนุน

ถูกแล้วครับ ในขั้น Idea

ท่านอาจารย์เริ่มอย่างเป็นทางการคือระดับปริญญาในปีแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖

พ.ศ. ๒๔๙๖ ครับ เริ่มรับเข้าเรียนปริญญา พ.ศ. ๒๔๙๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๗ ก็จบรุ่นแรก เพราะเขาเรียนได้ ป.ม. มาแล้ว เรียนแค่ ๒ ปีก็จบการศึกษา และออกพระราชบัญญัติวิทยาลัย วิชาการศึกษาได้ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ นั่นเอง เพื่อจะได้สามารถ ประสาทปริญญาได้

มีข้อสังเกตบางประการที่ท่านอาจารย์เคยเล่าให้ฟังว่าตอนที่ เราจะเปิดวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้น ท่านต้องต่อสู้มาก โดยเฉพาะตามหลักวิชาได้ว่าไว้ว่าจะต้องมีอำนาจทางการเมือง สนับสนุน อันนี้อาจจะเป็นบทเรียนสำหรับผู้จะทำงานต่อไป ว่าเมื่อถึงจุดหนึ่งแล้ว จำเป็นจะต้องอาศัยอำนาจทางการเมือง เข้ามาสนับสนุนจึงจะสำเร็จ อยากขอความกรุณาท่านอาจารย์ ช่วยเล่าเกี่ยวกับตอนนี้สักเล็กน้อย

ที่กล่าวนั้นถูกต้องแล้วครับ ท่านปลัดกระทรวง คือ ฯพณฯ อาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้ทำบันทึกเรียน ท่านรัฐมนตรี ซึ่งในขณะนั้นก็คือ พลเอกหลวงพรหมโยธี ท่านที่ ท่าน รัฐมนตรีก็เอาด้วย แม้ว่าท่านจะมีได้มีพื้นฐานความรู้ทางวิชาการ ศึกษาศาสตร์มาก่อน แต่ก็มีความเอาใจใส่ในการศึกษาและเห็น การณ์ไกล

การสอนในระดับปริญญา นั้น จะต้องมีการออกพระราช-

บัญญัติ ในต้นปีการศึกษา ๒๔๙๖ นิสิตก็รับเข้ามาแล้ว มีการเชิญใครต่อใครเข้ามาช่วยกันสอน แล้วตัวผมเองก็สอน ดร.ละม้ายมาศ สรทนต์ กลับมาพอดี แล้วก็ ดร.แนม บุญสิทธิ์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ อยู่ที่กระทรวงก็ไปเชิญมาสอน สอน ๆ ไปแล้วก็คิดกันว่าปีหน้าก็จะประสาทปริญญาแล้วยังไม่มีกฎหมายรองรับเลย ทางสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเขาเป็นเจ้าหน้าที่ได้ร่วมกับกรมวิสามัญศึกษา ช่วยกันร่างกฎหมายเพื่อจะออกเป็นพระราชบัญญัติวิทยาลัยวิชาการศึกษา ตอนนั้นผมก็ยังไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายเลย ผมไม่ทราบด้วยกับเขาเลย นอกจากเรื่องทางวิชาการ กระทรวงจึงเรียกผมไปชี้แจง เช่น ควรจะแบ่งเป็นกี่คณะวิชา คณะอะไรบ้าง ผมก็บอกว่าต้องมีสำนักงานอธิการ มีคณะวิชาศึกษา คณะวิจัย-การศึกษา อะไร ๆ ทำนองนี้ แต่เกี่ยวกับว่าใครจะต้องมาเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโดยตำแหน่งของสภาวิทยาลัย ผมไม่ทราบเรื่องเหล่านี้ เขาจัดกันเองทั้งนั้น ตอนนั้นมีข้อควรสังเกตุอยู่อันหนึ่ง คือ ในเวลาเดียวกันนั่นเอง ทางกระทรวงศึกษาธิการก็จะออกพระราชบัญญัติการฝึกหัดครูเข้าไปพร้อมกันเลย เขาส่งร่าง พ.ร.บ. ไปในที่ประชุมพรรคก่อน พรรคของรัฐบาลตอนนั้นคือ พรรคเสรีนิยมคึกคัก มีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้าพรรค และมีพลเอก มังกร พรหมโยธี เป็นรองหัวหน้าพรรคและเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการด้วย กระทรวงศึกษาธิการก็ส่งพระราชบัญญัติไปพร้อมกันทั้งสองฉบับ คือ พ.ร.บ. วิทยาลัย-วิชาการศึกษา กับ พ.ร.บ. กรมการฝึกหัดครู เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ว่ามีบางคนรวมทั้งตัวผมเองด้วย ไม่เข้าใจว่าเหตุใดสภาวิทยาลัย-วิชาการศึกษามีอธิบดีกรมต่าง ๆ อยู่ในสภาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ในฐานะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ แต่อธิบดีกรมการฝึกหัดครูไม่มีผมเองก็ไม่รู้เรื่อง ภายหลังไปถามผู้รู้ว่าทำไมไม่มีละ ท่านผู้รู้ทางกฎหมายท่านบอกว่า ก็เพราะตอนเสนอร่าง พ.ร.บ. วิทยาลัย-วิชาการศึกษา ยังไม่มีกรมการฝึกหัดครู จะให้มีอธิบดีกรมการฝึกหัดครูอยู่ใน พ.ร.บ. วิทยาลัยวิชาการศึกษาได้อย่างไร

ตอนนั้นในหมู่ประชาชน ความคิดที่ว่าจะให้ครูเรียนถึงปริญญายังไม่ดี ดังนั้นการเสนอให้ครูมีการศึกษาถึงระดับปริญญาเป็นของที่แปลกมาก อีกประการหนึ่งนั้นจะให้สถาบันการศึกษา ระดับวิทยาลัยประกาศปริญญานี้ยังไม่เข้าใจใหญ่ ฉะนั้นพอกฎหมายไปถึงพรรคเสรีนิยมคึกคักแล้ว ผมก็ต้องไปชี้แจงหนักหน่วงมาก เพราะท่านผู้แทนราษฎรสมัยนั้นเขาไม่เข้าใจเลย เป็นวิทยาลัยอะไร ให้ปริญญา? เป็นครู เป็นศึกษาธิการอำเภอจะเอาปริญญาเขียวหรือ? ผมก็ต้องชี้แจงมากมายว่าจะต้องขยายการศึกษา ผู้คนจะต้องไม่หนีไปจากอาชีพครู หรืออาชีพบริหารการศึกษานี้จะสำคัญมากต้องดึงเขาเข้ามา แล้วทั่วโลกเขาก็ทำกันแล้ว ซึ่งนี่ก็พอฟังได้ แต่พอมาถึงประเด็นที่ว่า วิทยาลัยจะประสาทปริญญา

ได้นี้ไม่เคยเห็น มีแต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่านั้น เป็นแค่วิทยาลัยจะมาประสาทปริญญาไม่เห็นด้วย เป็นไปไม่ได้ผมก็ออกไปชี้แจงอีก ชี้แจงให้เห็นว่าการศึกษาระดับสูงนั้น ทำได้ทั้งที่เป็น University และที่เป็น College ในประเทศอเมริกาทำกันมากมาย ในอังกฤษก็ทำ เพราะว่ายูเอชเอ จะตั้งมหาวิทยาลัยนั้นสิ้นเปลืองเงินทองมากมหาศาล เราเป็นประเทศยากจนอาจจะไม่ได้ตั้งอะไรเลย ถ้ายูเอชเอ ๆ การศึกษาก็ไม่อาจจะก้าวไปได้เลย แต่ถ้าตั้งเป็นวิทยาลัยก่อนแล้ว ภายหลังเจริญงอกงามดีแล้ว ยกเป็นมหาวิทยาลัยก็ย่อมทำได้ แต่เขาก็ไม่ฟังเสียง เป็นวิทยาลัยจะมาประสาทปริญญาได้อย่างไร ตอนนั้นผมก็หนักใจมาก แต่ก็กัดฟันชี้แจงต่อไปอีก แล้วก็เป็นการบังเอิญ มีท่านรัฐมนตรีท่านหนึ่งซึ่งอยู่ในที่ประชุมนั้นและผมทราบว่า ลูกของท่านเรียนอยู่ที่ วิทยาลัยแห่งหนึ่งในรัฐ California กำลังทำปริญญาเอกด้วย ผมจึงบอกว่าลูกของท่านรัฐมนตรีคนนั้นก็เรียนอยู่ที่ College ที่ California และกำลังทำปริญญาเอกด้วย ทำไม่จึงทำได้ละ เขาจึงค่อยเงิบเสียงลง ท่านประธานในที่ประชุมคือพลเอก มังกร พรหมโยธี (วันนั้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่มา) และท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการด้วย ท่านเป็นเจ้าของเรื่องเอง ท่านจึงสั่งการให้โหวตใครเห็นด้วยให้ยกมือ ใครไม่เห็นด้วย เอ้า! ขณะแล้วท่านเอาเลย (เสียงหัวเราะ) รวบรวมเลย เป็นอันว่า พ.ร.บ. วิทยาลัยวิชาการศึกษาผ่านในที่ประชุมพรรคไปได้ ขึ้นต่อไป ผมก็ต้องไปชี้แจงต่อคณะกรรมการของสภาผู้แทนราษฎรอีก ซึ่งก็ทำได้สำเร็จ มีท่านรองปลัดกระทรวง เยื่อ วิชัยดิษฐ์ ไปด้วย

ในช่วงนั้นเท่ากับเปลี่ยนความคิดท่านผู้มีอำนาจทางการเมืองใช่หรือไม่

ครับ ต้องอธิบายให้เขาเข้าใจ แล้วบังเอิญท่านรัฐมนตรีคือ ฝ่ายการเมือง ท่านต้องการที่จะขยายการศึกษา เพราะฉะนั้นก็ใช้บารมีเอาเลย ฉะนั้นก็เป็นอย่างที่อาจารย์สมควร อภัยพันธุ์ว่าการจะทำงานใหญ่ ถ้าไม่มีอำนาจการเมืองหนุนหลังแล้ว ไม่มีทางสำเร็จได้ ฝ่ายการศึกษาทำไปอย่างโดดเดี่ยว ย่อมไม่มีทางสำเร็จ

เป็นที่ทราบกันว่า อำนาจทางการเมืองมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงแทบทุกทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศของเรา

ครับ ใช่แล้ว ผมมีเรื่องเล่าต่อไปอีกนิดนะครับ ตอนแรกผมก็ไม่รู้สึกเช่นนั้นเลย ต่อมาอีกหลายปี จึงค่อย ๆ เจริญงอกงามในทางความคิดขึ้น จึงรู้ว่าที่วิทยาลัยวิชาการศึกษานี้ เพราะอำนาจทางการเมืองช่วยสนับสนุน และต่อมาได้อ่านหนังสือเรื่อง John Dewey ถูกเชิญไปประเทศจีนสามปีโดยลูกศิษย์ของ

เขาชื่อว่า หูเซอ (Dr. Hu Tse) ได้เชิญไปอยู่ที่นั่นเพื่อจะเปลี่ยนแปลงระบบชีวิตไปเป็นประชาธิปไตยโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ แต่ตอนนั้นทำกันเอง ทางการเมืองมิได้รู้เรื่องด้วย เจียงไคเช็คมิได้รู้เรื่องด้วยทางฝ่ายการศึกษาทำไปฝ่ายเดียว ต่อมา เจียงไคเช็ค ก็เป็นนายพลใหญ่และได้ประกาศลัทธิความรักชาติ และอุดมการณ์อื่น ๆ ออกมามากมาย ฉะนั้นคนก็หันไปสนใจ เรื่องชาติบ้านเมืองหมด ที่ John Dewey สอนเรื่องความคิดใหม่ ทางการศึกษาต่าง ๆ อย่างที่พวกเราทุก ๆ รุ่นเรียนกันนี้ คนก็มีได้เอาใจใส่ต่อไปอีกเลยในที่สุดก็ล้มเหลว John Dewey กลับไปอเมริกาด้วยความผิดหวัง ทั้งนี้ไปเข้าใจผิดว่าถ้าใช้การศึกษาแทรกซึมแล้วก็จะได้ผล แต่สมัยนี้เรารู้แล้ว ประเทศจะต้องตื่นตัว ทั้งด้านการเมือง การทหาร การเศรษฐกิจ การสังคมจิตวิทยา ลืออย่างนี้ต้องไปพร้อมกัน จึงจะไปได้ ถ้าทำเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งย่อมไม่มีทางสำเร็จได้ เช่นเมื่อต้องการจะให้ประเทศเป็นประชาธิปไตย คนใดคนหนึ่งทำไปคนเดียว ไม่สำเร็จหรอก ถ้าคนไม่มีน้ำใจประชาธิปไตย ประชาธิปไตยก็จะงอกขึ้นไม่ได้ ที่นี้ทางฝ่ายการศึกษาถ้าสอนน้ำใจประชาธิปไตยแก่เด็กเรื่อย ๆ พลุกให้มันน้ำใจเน่ครับ หรือให้มี Attitude ก็อาจมีหวังว่าจะเป็นไปได้ มิฉะนั้นอีกห้าสิบปี ถ้าไม่สอนน้ำใจประชาธิปไตยในสถานการศึกษาทุกระดับแล้วก็จะเป็นอย่างนี้แหละ ทำนองเดียวกันตอนนั้น ถ้าไม่มี ๗๗๗ หลวงพรหมโยธีและ ๗๗๗ ม.ล.ปิ่น มาลากุลฯ แล้วก็คงไม่สำเร็จไม่สามารถทำให้ประสบความสำเร็จได้ แล้วมีอยู่ตอนหนึ่งนะ ผมขอเล่าอีกนิดหนึ่ง ท่านหลวงพรหมฯ ไปดูการศึกษาที่ฟิลิปปินส์ ผมไม่ได้ไปด้วย ท่านกลับมาบอกว่าเคราะห์ดีจริง ๆ นะนี้ ถ้าผมไม่ตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษานะ ผมจะขายหน้าเขาแน่เลย ประเทศอื่นเขามีกันทั้งนั้น เขามี College กันทั้งนั้น ท่านพูดอย่างนี้ผมยังจำได้เสมอ ที่ฟิลิปปินส์มีมานานแล้วรุ่นพี่ ๆ เขาไปเรียนแต่ไม่ได้ไปเรียนทางครุนะ ไปเรียนทางคหกรรมศาสตร์ อย่างพี่สาวของภรรยาผมนี่แหละเขาไปเรียนที่ฟิลิปปินส์ไปเรียน Nutrition กลับมาประเทศไทยไม่มีใครเข้าใจเลยในตอนนั้น เรียนอะไรมานะ? เพราะตอนนั้นไทยเรายังล้าหลังในเรื่องโภชนาการเลยไม่ได้อะไรเลยในด้านที่เรียนมา

ท่านอาจารย์เริ่มงานทางด้านอาชีพครู เรียกว่า ง่าย ๆ ว่าบุกเบิก วิทยาลัยวิชาการศึกษาของเรา ท่านได้มีปรัชญาในการทำงานอย่างไรบ้าง

ในใจของผมเอง มีสองข้อครับ สำหรับนิสิตก็มีสองข้อ สำหรับตัวผมมัน ผมเชื่ออยู่เสมอว่า หนึ่งใน “*มิใช่ว่าการศึกษาประเภทใด ๆ ก็จะใช้ได้ เราต้องการการศึกษาบางอย่างเท่านั้น*” ข้อสอง “*การศึกษาย่างอย่างนั้นก็คือการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียน*

หรือประชาชนเคลื่อนไปสู่ภาวะประชาธิปไตย และดังนั้นทุกคนจะต้องมีโอกาสในการศึกษา ประสบความสำเร็จในการศึกษา และได้ประโยชน์จากการศึกษา” การมีลักษณะแห่งความเป็นประชาธิปไตยอยู่ในสังคมนั้นต้องให้เกิดซึ่งกันและกัน เคารพซึ่งกันและกัน เช่น สมมุติว่า ภารโรงจะขึ้นมาบอกผมว่า ตรงนั้น หลุมไม่ดี และควรจะต้องใช้วิธีอย่างนี้ ๆ ผมก็ให้เกิดเขาเชิญมา บอกปัญหาได้ ถ้าเป็นสมัยก่อนภารโรงขึ้นมาแนะนำอาจารย์ใหญ่ อาจารย์ใหญ่อาจจะไล่ไปก็ได้ แต่เราก็เชิญ เชิญพุดมา นั่งเก้าอี้ยังได้ นั่นคือให้เกิดเขา เขาก็ตกใจ เขารู้สึกว่า โอ! อาจารย์ให้เกิดเขาเหลือเกิน ในใจนั้นผมก็นึกถึงคำพูดของวอลแตร์ (นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อจริงว่า Francois Marie Arouet.) ที่ผมเคยพุดถึงหลายครั้งหลายคราวแล้วว่า “*ข้าพเจ้าอาจไม่เชื่อหรอกที่ท่านพูดนั้นนะ แต่ข้าพเจ้าก็จะต่อสู้จนตาย เพื่อสิทธิของท่านที่จะได้พูดสิ่งเหล่านั้น*” ที่นี้สำหรับคติหรืออุดมการณ์ของนิสิตก็ทราบกันอยู่ทั่วไป ๆ แล้วตอนนั้นผมมองดูสถานการณ์ แล้วก็เกิดความบังคาลใจขึ้น แล้วก็เขียนลงไปว่า “*นิสิตทุกคนจะต้องเป็นประจักษ์นักราชญ์คนหนึ่งและนิสิตทุกคนต้องเป็นประจักษ์ผู้ทรงศีลคนหนึ่ง*” หมายความว่าทางวิชาการเราก็ต้องเก่ง ทางความประพฤติเราก็ต้องดี ก็ทำนองนี้แหละครับ รู้สึกว่าศิษย์หลายคนก็เอาไปใช้ติดตัวไปเลย

ในความคิดเห็นของท่านอาจารย์ นิสิตที่จบไปแล้วได้ปฏิบัติ ตามหลักการที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงไร

ผมรู้สึกว่ามันใหญ่ปฏิบัติ มีบ้างบางคนซึ่งอาจจะไม่ ทรงศีลอะไรเลย แต่ว่าส่วนใหญ่ไปเจอที่ไหนก็เรียบร้อยดี เขาก็ รายงานว่าได้ปฏิบัติตามที่สอนเสมอ

ขออนุญาตถามเรื่องตราของวิทยาลัยกับถ้อยคำบนตรานั้น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นตราและสีของมหาวิทยาลัย ท่านอาจารย์ เป็นผู้คิดใช้หรือไม่

ครับ ตราของวิทยาลัยวิชาการศึกษา ผมเป็นผู้คิดครับ ตอนนั้น เราเป็นสถานศึกษาใหม่ ๆ สีก็ไม่มี ตราสีไม่มี บังเอิญ เมื่อตอนเรียนปริญญาตรีผมได้เรียนคณิตศาสตร์ จึงรู้ว่าเส้นกราฟ อยู่เส้นหนึ่ง สมการของมันก็คือ $y = e^x$ เวลา Plot กราฟแล้ว เส้นกราฟจะขึ้นเรื่อยไม่มีวันลง ประจักษ์จรวดขึ้นไปในอวกาศ ภาษาอังกฤษเขาว่าประจักษ์เป็น Projectile in flight เรื่องนี้ เรียนเมื่อครั้งยังเรียนปริญญาตรีอยู่ที่คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เรียนแล้วก็ทิ้งไป แต่ก็ยังจำได้ ต่อมาได้ไปเรียน วิชาการศึกษาที่ประเทศอเมริกา เขาก็สอนทางปรัชญาว่า ถ้าจะ นิยามคำว่าการศึกษาละก็ อาจจะทำได้สองอย่าง คือ การศึกษา

ชนิดที่เป็นภาวะอย่างหนึ่ง และการศึกษาชนิดที่เป็นการกระทำ อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นการศึกษาที่เป็นภาวะแล้ว ก็อาจพูดได้ว่าการศึกษาคือการงอกงาม งอกงามไปเรื่อย ๆ ไม่มีวันรู้จักจบสิ้น แต่ถ้าเป็นทางการกระทำก็แปลว่าการที่เราจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเพื่อว่าผู้เรียนจะได้งอกงามขึ้นอย่างไม่สิ้นสุดเหมือนกัน ผมก็นึกอยู่ในตอนนั้นว่า เอ! เราจะเอาเรื่องการศึกษาซึ่งเป็นการงอกงามนั้นมาทำให้เป็นรูปธรรมได้อย่างไร เพราะมันเป็นนามธรรมที่รำลึกได้ทันทีว่า ทางวิชาคณิตศาสตร์ที่ผมเรียน มันมีเส้นกราฟนี้อยู่แล้ว จึงตกลงใจเอาเส้นกราฟนี้เลย และได้ไปอธิบายในที่ประชุมของสภาวิทยาลัย ตอนนั้นก็พอดีท่านประธานสภาวิทยาลัยคือ พณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ท่านเป็นนักคณิตศาสตร์ฝีมือเยี่ยมจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ท่านก็เอาเลย ท่านให้เกียรติแก่ลูกศิษย์มากมายเสมอ

มีคณินวิจารณ์ตราประจำมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หรือในอดีตคือ วิทยาลัยวิชาการศึกษาว่าคนที่คิดจะต้องเก่งทางคณิตศาสตร์ แล้วก็ผนวกกับความเป็นอัจฉริยะทางการศึกษา พอได้ฟังอาจารย์เล่าจึงทราบว่าเป็นความจริง

ที่นี้เกี่ยวกับสี่ของวิทยาลัยอีกนะครับ สี่นี้ ตอนนั้นก็คิดว่าเรากำลังจะต้องทำงานใหญ่ ท่านคนเดียวไม่ได้พอ จะต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากนิสิต นิสิตจะต้องรู้เรื่อง จะต้องเป็นกำลังออกไปฮีตสู้ พอนิสิตสำเร็จออกไป ก็จะต้องไปเปลี่ยนแปลง ไปเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นนิสิตจะต้องมีความกล้าหาญ แล้วก็จักต้องฉลาดเฉลียว กล้าหาญแต่ไม่ฉลาดเฉลียวก็ทำไม่ได้ ต้องทั้งฉลาดเฉลียว และทั้งกล้าหาญ ผมจึงเอาสี่เลือดเป็นตัวแทนของความกล้าหาญ คือ สีแดง ที่นี้ความฉลาดเฉลียวก็ต้องใช้สี่สมองคือสีเทา ดังนั้นจึงเอาสีเทาแดง เป็นสีทางราชการของวิทยาลัย สภาวิทยาลัยตอนนั้นก็อนุมัติให้เป็นสีทางราชการได้ ดังนั้นในเวลาทำเสื้อครุยปริญญา Hood หรือผ้าคล้องคอจึงเป็นเทา-แดง ในเวลาปัจฉิมนิเทศ โดยมากผมก็มักจะพูดปลุกใจนิสิตนักศึกษาโดยเอาสัญลักษณ์ของวิทยาลัยของเราบอกว่าจะต้องออกไปด้วยความกล้าหาญนะไปเปลี่ยนแปลงนะแล้วต้องเฉลียวฉลาดนะในทำนองนี้ แล้วก็จะต้องแสดงความสามารถทางวิชาการ ให้เห็นว่าประจักษ์เป็นนักปราชญ์คนหนึ่ง ต้องมีความประพฤติที่ดีนะ แล้วก็ให้ข้คิดเรื่องการแต่งงาน เรื่องการให้ความช่วยเหลือพวกที่มาจากสถาบันเดียวกัน โดยเฉพาะรุ่นน้อง ๆ ที่เพิ่งสำเร็จออกมา กว่าจะได้รับเงินเดือนมักจะกินเวลานานรุ่นพี่จะต้องให้ยืมก่อน

อยากจะขอเรียนถามว่า ชีวิตการทำงานในระยะบุกเบิกที่

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ท่านอาจารย์ได้ประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวอย่างไรบ้าง เกี่ยวกับการที่จะปลูกฝังความคิดใหม่ ๆ

ชีวิตการทำงานก็หนักนะครับ ครั้งแรกหนักมากเพราะว่า ทั้งสอนเองด้วย ทั้งอบรมเวลากลางคืนด้วยแล้วต้องทำงานธุรการด้วย ซึ่งผมไม่ค่อยถนัด ต้องมาเซ็นใบเสร็จอาหารของนิสิตอยู่เป็นประจำ มีอะไรต่อมิอะไรมากมายเหลือเกิน ซึ่งเป็นที่รบกวนใจอย่างยิ่ง ส่วนเกี่ยวกับปัญหาทางวิชาการนั้นสะดวกมากครับ เพราะตอนนั้นพอดีประเทศอเมริกาเขาต้องการจะช่วยเหลือประเทศไทยในด้านต่าง ๆ รวมทั้งด้านการศึกษา ดังนั้นจึงได้ส่งคนมาจากสำนักงาน USOM ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียก AID เขาส่งคนมาสำรวจตามสถานศึกษาต่าง ๆ ว่าถ้าเพื่อเขาจะมาช่วยเหลือในเรื่องเงินทอง ในเรื่องส่งอุปกรณ์ต่าง ๆ มาให้ นั้น ควรจะช่วยเหลือที่ไหนก่อน เขาก็ส่งคน ๆ หนึ่งมาสัมภาษณ์ผม ผมก็ไม่ว่ารู้ความประสงค์ของเขาเลย เขาคงพูดกันในระดับกระทรวงมาก่อนแล้ว เมื่อเห็นฝรั่งมาเราก็ต้อนรับอย่างดี เขาไม่ได้บอกว่าเขาต้องการจะทำอะไร เมื่อถามเรื่องงานการเป็นอย่างไร ผมก็เล่าให้ฟังว่าเราได้จัดการฝึกหัดครูอย่างแบบสมัยใหม่ เราใช้วิธีการแบบหน่วยกิต(Credit System) ใช้วิธีการสอนแบบให้ทำกิจกรรม และใช้ Scientific Method ให้ใช้ห้องสมุดทุกอย่างเหมือนกับที่เรียนมาเพื่อว่าจะได้ยกฐานะอาชีพครูให้สูงขึ้นให้เท่าเทียมกับวิชาชีพอื่น ๆ ตอนจบเขาก็ถามว่า วิทยาลัยของท่านนี้ตั้งมาที่ปีแล้วทำงานมาที่ปีแล้ว ผมบอกว่า ๒๐๐ ปีแล้ว ฝรั่งก็ตกใจ เอ๊ะ! สองร้อยปี เป็นไปได้ได้อย่างไร ท่านเพิ่งตั้งมีใช้หรือ ผมบอกว่าใช่แล้ว แต่ในทางความคิดนั้นได้ติดต่อมา คลี่คลายมาเรื่อย ๆ เริ่มตั้งแต่สมัย Rousseau ในยุโรปเรื่อยมาจนถึง John Dewey ในประเทศอเมริกา แล้วก็มาจนถึงเราวิทยาลัยวิชาการศึกษา เป็นระยะเวลา ๒๐๐ ปีแล้ว เพราะฉะนั้นวิทยาลัยวิชาการศึกษาจึงถือว่าอยู่ในกระบวนการเดียวกันกับที่เขาเริ่มมาเมื่อ ๒๐๐ ปีแล้วนั้น รู้สึกว่าเขาชอบใจมากนะครับ เพราะฉะนั้นวิทยาลัยวิชาศึกษานี้จึงเป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกในระบอบนั้นซึ่งประเทศอเมริกาเข้ามาช่วยเหลือทำสัญญาด้วยเป็นแห่งแรกในประเทศไทยสมัยนั้น ภายหลังเขาขยายไปถึงมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ต่อไป เขารู้สึกว่างานของเรานี้เป็นงานที่จะผลิตผลเพิ่มได้อย่างดีคือว่า พอนิสิตสำเร็จออกไปปุ๊บก็จะไปเป็นอาจารย์ไปสอนลูกศิษย์ของตัวเอง ลูกศิษย์ของตัวเองก็จะออกไปเป็นอาจารย์ต่อไปอีก เป็นรุ่น ๆ เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วอย่างที่เรารู้จักกันว่ามี Multiplier Effect นี้แหละครับ เขาเห็นอันนี้แหละครับเขาจึงตกลงช่วยเราก่อนเพื่อน อันนี้สำคัญมากนะครับ ผมรู้สึกว่าเคราะห์ดีและปัญหาไม่ค่อยมีมากนัก

**ในการทำสัญญากับมหาวิทยาลัยอินเดียนามีบุคคลที่นำจะ
ได้กล่าวถึงหลายคนเช่น President Wells ขอความกรุณา
ท่านอาจารย์ได้กล่าวถึงการทำสัญญากับมหาวิทยาลัยอินเดีย
อีกสักเล็กน้อย**

ในการทำสัญญาเป็นครั้งแรกในเมืองไทยก็ทำสัญญา
ระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ และมหาวิทยาลัยอินเดีย ซึ่งตอนนั้น
President B. Wells เขาเป็นอธิการบดี ท่านเป็นคนมีน้ำใจ
ดีมาก เช่นสัญญาในระดับกระทรวง กระทรวงได้รับอนุมัติจาก
คณะรัฐมนตรี (คือต้องไม่มีการเมืองนะครับ ถ้า ครม. ไม่เห็นด้วย
ก็ทำไม่ได้) ที่นี้ที่ ครม. เห็นด้วยก็เป็นเพราะรัฐมนตรีกระทรวง
ศึกษาธิการแข็งแรงมาก เพราะท่านคุณหลวงพรหมฯ เป็นแม่ทัพบูรพา
รชนะในอินโดจีนมา ฉะนั้นคนเกรงใจทั้งสิ้นจึงเป็นกำลังสำคัญ
เหลือเกิน ฉะนั้นก็ได้เซ็นสัญญากัน ใจความสำคัญในสัญญานั้น
ก็มีสามข้อ หนึ่ง มหาวิทยาลัยอินเดีย อเมริกาจะส่งศาสตราจารย์
ของเขามาช่วยเรา ตลอดเวลาของสัญญา ในตอนต้น ๆ จะมีอยู่
๕ คนเสมอ เป็นอย่างน้อยในตอนหลังจึงลดลง สอง เขาจะส่ง
อุปกรณ์การศึกษามาเพื่อว่าจะได้สนับสนุนหลักสูตรของวิทยาลัย
เขาส่งเครื่องมือวิทยาศาสตร์ ส่งอุปกรณ์ lab ภาษาอังกฤษมา
เป็นครั้งแรกในประเทศไทย ใคร ๆ ก็มาดูกันใหญ่ตอนนั้น
สาม ให้เลือกอาจารย์ของวิทยาลัย หรือว่าถ้าวิทยาลัยเองไม่มี
ก็ให้เลือกจากอาจารย์ที่อื่นไปศึกษาต่อ ไปเรียนปริญญาโทหรือ
เอกต่อ เสร็จแล้วก็ให้กลับมาเป็นอาจารย์ของวิทยาลัยวิชาการศึกษา
รุ่นแรก ๆ เราก็เอาเงินสด ซึ่งขณะนั้นเป็นบัณฑิต แล้วสำเร็จ กศ.บ.
ใหม่ ๆ ส่งไปเหมือนกัน จะได้ดูว่าผู้ซึ่งสำเร็จปริญญาตรีของ
วิทยาลัยวิชาการศึกษานี้ไปเรียนเมืองนอกจะเป็นอย่างไร รุ่นที่ส่งไป
ก็มี จรูญ มิลินทร์ บุญถึง แน่นหนา สมบูรณ์ พรธรรมาภ
ทรงศักดิ์ ศรีภาพสินธุ์ พวกนี้แหละ และมีอีกหลายคน ผมเสนอ
ไปยังฝ่ายเขาผู้ซึ่งมาประจำอยู่ที่เรา เป็นตัวแทนมหาวิทยาลัยอินเดีย
ตอนนั้นก็คือ Dr. Willis P. Porter เขาก็เห็นด้วย เขาเรียกมา
สัมภาษณ์ แล้วพวกบัณฑิตของเราก็แสดงฝีมือ เวลาไปเรียนนั้น
ก็สำเร็จกลับมาเรียบร้อยดี ผมก็หายหนักใจ แสดงว่านิสิตของเรา
ใช้ได้ผล พวกบัณฑิตของเราที่ไปนั้นบอกว่าไปเรียนสบายเหลือเกิน
เพราะ ใช้ระบบวิธีการอย่างเดียวกับที่เราได้ใช้แล้วที่วิทยาลัย
วิชาการศึกษา ใช้ Credit System เหมือนกัน ไปห้องสมุด
เหมือนกัน เขียน Term Paper เหมือนกัน เขาบอกว่าอาจารย์
คนไทยที่ไปจากสถานศึกษาอื่นยังต้องไปง้อใช้เวลาในการปรับตัว
ทางวิธีการเรียนอยู่นานพอสมควร

**ต่อมาท่านอาจารย์ย้ายจากวิทยาลัยวิชาการศึกษาไปทำงาน
ที่กระทรวงศึกษาธิการ อยากขอเรียนถามเกี่ยวกับการทำงาน**

ในระยะนี้บ้าง

เรื่องย้ายไปทำงานที่กระทรวงศึกษาธิการนั้น
ผมไม่รู้ด้วยนะครับ ย้ายไปเป็นรองปลัดกระทรวงก่อน จำได้
ว่าตอนนั้นมีงานเลี้ยงรับรองที่บ้าน ฯพณฯ อาจารย์ ม.ล.ปิ่น
มาลากุล มีเชิญฝรั่ง เชิญครูบาอาจารย์ก็จำไม่ได้แล้วว่ามีเลี้ยง
รับรองในโอกาสอะไร ผมและภรรยา ก็ไป เสร็จแล้ว ท่านเลขาฯ
ของ ฯพณฯ อาจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล คืออาจารย์มาลี อติแพทย์
บอกว่า “สาโรจะย้ายแล้วนะ ไปเป็นรองปลัดแล้ว” คนก็แซดกัน
ไปหมด ไม่ซ้าก็มีคำสั่ง ผมเองก็ เอ! ไม่ชอบหรอก รองปลัด แต่
นึกเสียว่าเพื่อให้ได้รับประสบการณ์ใหม่ผมก็เลยไป

ท่านอาจารย์เป็นรองปลัดกระทรวง อยู่กี่ปี

ตอนนั้นอยู่เดี่ยวเดียวนะครับ คือเป็นอยู่สักราว ๒ ปีได้
กระมัง ก็พอดีเกิดการเปลี่ยนแปลงในกระทรวงศึกษาธิการ ผมก็
ถูกย้ายไปเป็นอธิบดีกรมการฝึกหัดครู เป็นอยู่ราวนัก ๔ ปี ได้
กระมังแล้วก็ย้ายกลับมาเป็นรองปลัดได้อีกสองปีก็เกษียณอายุ
ราชการ

**ท่านอาจารย์เคยบอกว่าการบริหารนี้ค่อนข้างจะยุ่งยาก เพราะ
ว่า ท่านอาจารย์เป็นนักวิชาการ อยากขอเรียนถามว่าระหว่าง
งานบริหารกับงานวิชาการนี้ ท่านอาจารย์เห็นว่าแตกต่างกัน
อย่างไรบ้าง และชอบงานไหนมากกว่ากัน**

ครับ แน่นนอนผมต้องชอบทางวิชาการ แม้แต่เดี๋ยวนี้
อายุ ๗๐ ปีแล้วยังไปประชุมทางวิชาการทั้งนั้น ผมเรียนมาทางนี้
โดยตรง ทางการบริหารการศึกษานั้นที่จริงก็เรียนมาก แต่มันเป็น
การบริหารแบบฝรั่งซึ่งใช้กับเมืองไทยไม่ได้เลย เพราะที่เมืองฝรั่ง
เป็นการบริหารแบบประชาธิปไตย ของเรานี้ก็ไม่เชิงนะครับ แต่ว่า
เกี่ยวกับอำนาจทางบังคับบัญชาอะไรนี่นะ กฎหมายบอกไว้มากมาย
มันคนละเรื่องกันเลย ผู้คนก็ไม่เหมือนกันกับในต่างประเทศ
ในตอนนั้นสถาบันเพื่ออบรมบุคคลที่จะเข้าทำหน้าที่บริหารใน
เมืองเรายังไม่มี ต้องว่ากันไปก่อนในระยะปัจจุบันนี้ก็คงจะดีขึ้น
เพราะใช้ระบบ P.C. อาจจะมีดีขึ้นกระมัง ผมก็ไม่ทราบได้
**ตอนที่ท่านอาจารย์เป็นอธิบดีกรมการฝึกหัดครูได้มีโอกาส
ไปเยี่ยมวิทยาลัยครูตามจังหวัดต่าง ๆ บ้างหรือไม่**

ไปหลายแห่งครับ ทางใต้ก็ไป เหนือก็ไป ตะวันออก
เฉียงเหนือก็ไป ไปหมดทุกแห่งไปตรวจบ้าง หรือถูกเชิญไปโดย
มากลุ่มศิษย์ลูกหาซึ่งอยู่ในวิทยาลัยครูเชิญไปพูดครั้งหนึ่งจำได้
ไปถึงจังหวัดตากซึ่งไม่มีวิทยาลัยครูผ่านไปเฉย ๆ แต่มีลูกศิษย์
ประสานมิตรเยอะแยะ บางแสนก็มี ตอนนั้นมีประสานมิตร
ปทุมวัน บางแสน สามแห่งเท่านั้น เวลาที่น้อยนะครับ เขาเชิญ

ให้พูดเวลาที่ทุ่มเพราะไม่ได้ฟังผมพูดนานแล้ว ผมพูดอยู่นเกือบ
เที่ยงคืน ด้วยความดีใจ นิสิตเก่าเขาก็ดีใจเหลือเกิน ที่อีสานก็ได้
ไปอุดม นครราชสีมา มหาสารคาม ขอนแก่น และบุรีรัมย์

ในระหว่างที่ท่านอาจารย์เป็นอธิบดีกรมการฝึกหัดครูสี่ปีนั้น ท่านได้สร้างผลงานเด่นที่เป็นผลดีแก่กรมการฝึกหัดครูไว้ หลายประการ โปรดยกตัวอย่างให้พอทราบบ้าง

เท่าที่นึกออกมี ๒ ข้อนะครับ ข้อแรก ตอนนั้นเหตุการณ์
บ้านเมือง พวกเราคงจำได้อยู่ในระบอบที่ทางนิสิต นักศึกษา
นักเรียน กำลังวุ่นวาย ทางฝ่ายวิทยาลัยครูตอนนั้นยังสอนไม่ถึง
ปริญญาตรี ก็มีการประชุมกันมากมาย จะขอเป็นวิทยาลัยระดับ
ปริญญา ผมบอกว่าเอา เพราะว่าเราเคยทำวิทยาลัยวิชาการศึกษามา
แล้วย่อมจะเข้าใจน้ำใจเขาได้ดี อีกข้อหนึ่งเกี่ยวกับทางวิชาการ
ผมก็พยายามเผยแพร่ที่สุด เป็นทางเอกสารบ้าง โดยการไปพูดบ้าง
เพื่อให้เกิดความคิดใหม่ประการต่าง ๆ ส่งเสริมให้คนได้รับทุน
เพื่อว่ากลับมาจะได้ประจำวิทยาลัยครู หรือโรงเรียนฝึกหัดครู
ตอนนั้นเกี่ยวกับที่ผมเขียนไว้เป็นบรรทัดฐานก็คือ “มาตรการ
พื้นฐานบางประการสำหรับการสร้างครูที่ดี” ก็ได้ส่งเผยแพร่ออกไป
นอกนั้นก็เป็นที่มีการขยายงาน มีการก่อสร้างวิทยาลัยครู
ใหม่ ๆ เอาครู อาจารย์ใหม่เข้ามามากมาย และมุ่งที่จะให้มี
วิทยาลัยครูในจำนวนเฉลี่ย ๒ จังหวัด ต่อ ๑ วิทยาลัย ในต่าง
ประเทศ เช่นที่ญี่ปุ่นใน ๑ จังหวัดมีอย่างน้อย ๑ วิทยาลัยครู
แต่โดยมากแล้วก็มีกันหลาย ๆ วิทยาลัย ไม่ใช่วิทยาลัยเดียวใน
๑ จังหวัด ตามสูตร ๑ : ๑ นั้น

ในขณะที่ท่านอาจารย์ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการฝึกหัดครู ใครเป็นผู้วางนโยบายการฝึกหัดครู

นโยบายก็เป็นของกระทรวงฯครับ ตอนที่ ฯพณฯ
อาจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นรัฐมนตรีนั้นก็มีบางกรมบันทึก
ไปว่า เป็นนโยบายของกรมที่จะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ท่าน
บันทึกกลับลงไปที่กรมมีนโยบายด้วยหรือ กระทรวงต่างหาก
ที่มีนโยบาย คนจึงเข้าใจกันตั้งแต่บัดนั้นว่าต้องเป็นนโยบายของ
ส่วนรวม คือของกระทรวง กรมเป็นผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามนโยบาย

ทราบว่าระหว่างที่ท่านอาจารย์โยกย้ายตำแหน่งไปมาระหว่างการ เป็นรองปลัดกระทรวงกับอธิบดีกรมการฝึกหัดครู เป็น ช่วงจังหวะหนึ่งที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ขอเปลี่ยนฐานะเป็น มหาวิทยาลัย ท่านอาจารย์อยู่ในช่วงที่เป็นอธิบดีกรมการฝึกหัด ครูหรือเป็นรองปลัดกระทรวง

ตอนนั้น ผมเป็นอธิบดีอยู่ ก็มีการปรับปรุง กระทรวง

ทบวง กรม ใหม่ ตอนนั้นวิทยาลัยวิชาการศึกษายังเป็นงานฝาก
อยู่ที่กรมการฝึกหัดครู ผมบอกว่าจะให้วิทยาลัยเขามาอยู่เป็น
กองของกรมการฝึกหัดครูไม่ได้เพราะเขามีพระราชบัญญัติของเขา
เอง ฉะนั้นจะต้องเป็นนโยบายที่กระทรวงจะต้องกำหนดลงมา
ว่าวิทยาลัยวิชาการศึกษานี้สมควรจะเป็นอะไร อันนี้สำคัญมาก
เพราะเป็นงานฝาก ไม่ได้มีการแบ่งส่วนราชการไว้เลย ถ้าจะมา
แบ่งส่วนราชการให้เป็นกอง ก็ย่อมไม่ถูกต้องเพราะว่ามีพระราช
บัญญัติของตัวเอง ผมเป็นประธานในที่ประชุม อาจารย์บุญถึง
แนนหนา ก็ไปร่วมประชุมด้วย แล้วไม่ช้าผมก็ไปราชการประเทศ
ญี่ปุ่น ท่านอธิบดีกรมวิชาการ อาจารย์จัญญ วงศ์สายัณห์(ภายหลัง
เป็นปลัดกระทรวง) ก็ไปประเทศญี่ปุ่นในเวลาต่อมาท่านแวะไป
หาผมที่โรงแรม แล้วก็บอกว่าวันที่คุณเดินทางนั้น เขามีการเดินทาง
ขบวนขอแยกตัวเป็นมหาวิทยาลัยหรือกรมหนึ่งต่างหาก

ท่านอาจารย์ทราบมาก่อนหรือไม่

ไม่ทราบ ไม่มีใครแจ้งให้ทราบเลย

ในฐานะที่ท่านอาจารย์เป็นข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดมา แล้วก็ได้เป็นผู้บริหารเกือบจะสูงสุดในกระทรวง นี้ ท่านมีความคิดว่ากระทรวงศึกษาธิการมีระบบการทำงาน ทันสมัยมากน้อยเพียงไร

อันนี้ ผมว่าอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ
พลเรือนเหมือนกันทุกกระทรวง ฉะนั้นที่กระทรวงศึกษาธิการ
ก็เหมือนกับกระทรวงอื่น ๆ ในระยะนั้น ในทางด้านครูของ
กระทรวงศึกษาธิการได้มีครูไปศึกษาต่างประเทศมากเหลือเกิน
จนคนในกระทรวงอื่นบอกว่า โอ! ครูก้าวไปลิบลิบแล้วนะเราขี้แย
แต่พูดถึงความในระยะนั้นพอพวกครูบาอาจารย์กลับมาจากต่าง
ประเทศแล้ว ก็ได้ก้าวหน้าไปมาเช่น มีการตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์
มีการอบรมครูประจำการ มีการเปลี่ยนหลักสูตร มีอะไรหลาย
อย่าง ทำให้ครูได้ตื่นตัวขึ้นมากมาย ฉะนั้นที่เขาคงบอกว่าไม่ทันสมัย
เชิงช้านั้น คงไม่จริง มันก็เหมือนกันทุกแห่งทั่วประเทศ เพราะ
อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนเดียวกันมันก็แล้ว
แต่ละยุคแล้วแต่สมัยนะครับ และแล้วแต่ละบุคคลด้วย

ในฐานะที่เป็นผู้นำทางการศึกษาคนหนึ่ง อยากทราบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้นำทางการศึกษาอื่น ๆ ของไทยว่า ท่านอาจารย์มีความเห็นอย่างไรบ้าง

ที่มองนะครับ ผู้บริหารสูงสุดที่เด่นชัดที่สุดมีสองคน
นะครับ คนแรกก็คือ ฯพณฯ พลเอกหลวงพรหมโยธี คนที่สอง
ก็คือ ฯพณฯ ศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ซึ่งแต่ละคนนี้

มุงานมากเหลือเกิน ท่านหลวงพรหมก็มีหน้าที่ทางการเมืองคือ
ผลักดันงานต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผน ส่วนอาจารย์ ม.ล.ปิ่น นั้น
เป็นคนที่ริเริ่มมากที่สุด ในฐานะที่ ขพลฯ ม.ล.ปิ่น เป็นรัฐมนตรี
ไม่ได้เพียงแค่ดำเนินการประสานงาน หรือประชุมอะไรเท่านั้น
แต่ริเริ่มตลอดเวลา เช่น ริเริ่มงานก่อนที่ฝรั่งจะมาช่วยเหลือ
เสียอีก คือริเริ่มงานที่เรียกว่า R.E.D.P.H.E. มาจากคำว่า
Education Development Program Including Higher
Education คือปรับปรุงการศึกษาในต่างจังหวัดทุกจังหวัด
ตลอดจนให้มีการศึกษาขั้นสูงด้วย ตอนนั้นถึงได้มีวิทยาลัย
วิชาการศึกษาบางแสน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ริเริ่มมากเหลือเกิน
ทั้งทางการศึกษาและวัฒนธรรม เช่น ท้องฟ้าจำลอง ศาลาวันเด็ก
โรงเรียนมัธยมแบบประสม และอื่น ๆ อีกมากมาย ในด้าน
ต่างประเทศ ท่านก็เป็นคนไทยคนแรกที่ได้เลือกให้เป็นกรรมการ
ของ Executive Board ของยูเนสโก กล่าวได้ว่าท่าน ม.ล.ปิ่น
มาลากุล นั้นเป็นนักการศึกษาไทยคนหนึ่งซึ่งการศึกษาไทยจะ
ต้องยกย่องแน่นอนครับ เยี่ยมมาก เป็นนักการศึกษายอดเยี่ยม
ที่สุดของประเทศไทยในยุคนี้

**ขณะนี้พวกเราพยายามทำโครงการหาทุน “สาโรช-ศิริ บัณฑิต”
ในขนาดข้างหน้า นอกจากจะให้ทุนทางการศึกษาแล้ว ท่าน
อาจารย์คิดว่าน่าจะให้ทุนทางด้านใดอีกบ้าง**

งานในชีวิตของผม ก็มีที่สำคัญอยู่สามด้านคือ การศึกษา
จริยธรรม และวัฒนธรรม ควรให้ทุนตามแนวนี้ได้

**ได้ทราบว่าหลังจากที่ท่านอาจารย์ได้พ้นตำแหน่งทางราชการ
มาแล้ว ก็ยังมีได้หยุดยังในการที่จะทำงานเพื่อประโยชน์
แก่สังคม อยากเรียนขอความกรุณาจากท่านอาจารย์ได้
โปรดเล่าโดยสังเขปว่า หลังจากพ้นจากราชการแล้ว ท่าน
อาจารย์ยังได้ช่วยงานอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอยู่**

ในขณะนั้นะครับ ก็ได้ออกจากราชการมาเป็นปีที่ ๑๐
แล้ว ในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมานั้นก็ทำงานโดยตลอด ตอนแรก
พอเกษียณปีอยู่สองสามวัน ก็ต้องไปประชุมยูเนสโก ที่ไนโรบี
ประเทศเคนยา ประชุมเดือนกว่า ๆ เป็นต้น กลับมาก็ขอพักผ่อน
เดือนสองเดือน กรมวิชาการตอนนั้นมี ดร.สายหยุด จำปาทอง
เป็นอธิบดีเชิญผมไปเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ ฉะนั้นพอลกลับ
จากไนโรบีสักสองเดือน ก็ไปช่วยงานกรมวิชาการเกี่ยวกับการ
พัฒนาหลักสูตร ที่ทำงานอยู่ใกล้ท้องฟ้าจำลอง ช่วยให้ความเห็น
เกี่ยวกับแนวทางพัฒนาหลักสูตรเพราะว่าตอนนั้นศูนย์พัฒนา
หลักสูตรอยู่ที่นั่น ทำอยู่ประมาณสองสามปีจนรู้สึกว่าได้ช่วย
พอสมควรแล้ว พอที่ ก.พ. ได้มาเชิญตัวไปเป็นที่ปรึกษาของ

ท่านอาจารย์ประวีณ ณ นคร ซึ่งขณะนั้นเป็นเลขาธิการ ก.พ.
ไปให้คำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมข้าราชการ ผมก็คิดเกี่ยวกับ
เรื่องจริยธรรมได้มากที่นั่นเอง ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือว่า ในการ
ที่จะสอนหรือจะเสนอจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนนั้นจะมี Approach
อย่างไรบ้าง อยู่เฉย ๆ ไปให้เขาจดหรือให้คำบรรยายพูดปากเปียก
ปากและจะได้ผลหรือ? ผมก็เลยคิดวิธีของผมได้ แต่คงไม่มี
เวลาพูด ตอนนั้นแต่ทำให้สนใจในเรื่องจริยธรรมมากขึ้น ตอนหลัง
พอรู้สึกเหนื่อยเต็มที่ ก็ขอลาอาจารย์ประวีณบอกว่าพอแล้วนะ
ก.พ. จะต่ออายุการจ้างให้อีก แต่ผมบอกผมขอออกแล้ว กลับมา
อยู่บ้านเรื่อย ๆ มาจนบัดนี้ งานที่ทำอยู่ขณะนี้โดยมากก็เป็น
การประชุม ประการที่หนึ่งประชุมที่ราชบัณฑิตยสถานที่นี่ก็มี
การประชุมหลายประการ เช่นมีประชุม สำนักธรรมศาสตร์และ
การเมือง ประชุมบัญญัติศัพท์เรื่องปรัชญา เรื่องนิติศาสตร์และ
เรื่องรัฐศาสตร์ เป็นต้น ผมก็ได้ความรู้รอบตัวกว้างขวางออกไป
แต่เรื่องปรัชญาที่อยู่ในแนวของผมจึงทำได้เต็มที่ ประการที่สอง
ประชุมที่ทบวงมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับบัญญัติศัพท์อุดมศึกษา
ประการที่สาม ประชุมที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒของเราเอง
คือ คณะศึกษาศาสตร์ ซึ่งกำลังทำงานใหญ่ อาจารย์สมควร
อภัยพันธุ์ คณบดี เป็นผู้คิดริเริ่มในเรื่องนี้คือการทำสารนุกรม
ศึกษาศาสตร์ ซึ่งก็ต้องประชุมอยู่มากมาย ประการที่สี่ ยังมีประชุม
ที่กระทรวงศึกษาธิการเองอีก ที่สำคัญคือ ผมเป็นประธานกรรมการ
จัดทำหนังสือแปล แปลภาษาอังกฤษส่วนใหญ่ออกเป็นภาษาไทย
โดยเฉพาะในด้านตำรา เมื่อวันก่อนนี้เองมี การสัมมนาใหญ่ของ
ยูซิส จัดในเรื่องการแปล ผมก็ไปร่วมด้วย สรุปแล้วจะเห็นว่า
มีหัวข้อใหญ่ ๆ มีราชบัณฑิตฯ มีทบวงฯ มีศรีนครินทรวิโรฒ
มีกระทรวงศึกษาธิการ นอกนั้นมีย่อย ๆ เช่นเกี่ยวกับพระศาสนา
ทางเถระสมาคมต้องการที่จะปรับปรุงหลักสูตรของสงฆ์ขึ้น เพื่อว่า
สงฆ์จะได้ศึกษาเล่าเรียนในแนวทางให้เหมาะสมกับโลกปัจจุบัน
ก็มีการตั้งอนุกรรมการขึ้นสองคณะคณะหนึ่งพิจารณานโยบาย
และโครงการต่าง ๆ ซึ่งมีท่านเจ้าคุณธรรมาวุธเป็นประธาน ท่านได้
เชิญผมให้เป็นกรรมการด้วย ผมก็เต็มใจเป็นเพราะเกี่ยวกับ
แผนงานและเกี่ยวกับงานทางพระศาสนาด้วยซึ่งผมเลื่อมใสอยู่
มาก งานเหล่านี้ก็ย่อมจะกินเวลามาก ฉะนั้นทุกวันจะต้องออก
จากบ้านครึ่งวันเช้าหรือครึ่งวันเย็น วันไหนเจอทั้งเช้าและเย็นก็
ทำไม่ไหว ต้องแห่งเดียวเท่านั้น เพราะเกี่ยวกับสุขภาพด้วย
ผมอายุมากแล้วหมอบอกให้พัก แต่ก็ต้องทำอะไรบ้าง ต้องติดต่อกับ
สังคมบ้าง มิฉะนั้นก็จะเหงามากเพราะภรรยาถึงแก่กรรม
เสียแล้ว ฉะนั้นก็จำเป็นจะต้องออกไป เรื่องการงานนี้ว่าไปแล้ว
ก็ยังทำอยู่มากอย่างที่กล่าวแล้วแต่ละเรื่องก็สำคัญทั้งนั้น

งานที่ท่านได้อุทิศเวลาและความคิดให้อีกชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นงานที่มีความสำคัญก็คือ การศึกษาแนวพุทธศาสตร์ ขอความกรุณาเล่าเกี่ยวกับเรื่องนี้

เรื่องนี้ก็เนื่องมาจากพื้นฐานเดิมของผมซึ่งเคยเรียนที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถม ซึ่งเขาบังคับให้เรียนวิชาธรรมศึกษาตรีด้วย ผมก็เลยได้ความคิดในเรื่องพุทธศาสนาเอาไว้เป็นพื้นฐานเมื่อแก่ตัวเข้า อายุ ๓๐ ปีก็เข้าไปเรียนวิชาการศึกษาที่อเมริกา ก็ได้เรียนปรัชญาการศึกษาเป็นครั้งแรกในชีวิต ตื่นเต้นมากทำให้รู้ว่าการศึกษาจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญา ไม่ใช่จัดไปโดยไม่มีปรัชญารองรับ ในประเทศอเมริกาเขาก็มีเสรีภาพมากเหลือเกิน บางโรงเรียนเขาจัดการศึกษาแบบคาทอลิก คือตั้งอยู่บนรากฐานความคิดทาง Catholicism หรือการศึกษาบางแห่งก็ดำเนินการโดยมีรากฐานของปรัชญา Pragmatism บางแห่งก็ปรัชญา Idealism ทำให้เกิดความรู้สึกว่าการศึกษาที่จัดนั้น จะต้องมีการรองรับ นี่สำคัญอยู่ที่ตรงนี้ เมื่อเกิดความรู้สึกนี้ ก็หันมาดูเมืองเรา ชักสงสัยว่าตั้งอยู่บนปรัชญาอะไรบ้างไหม อันนี้สำคัญเหลือเกิน มองดูแล้วก็ไม่เห็นชัดเจนว่ามีปรัชญาอะไรรองรับ เป็นแต่นำเอามาจากต่างประเทศมามาก สมัยผมยังเด็ก รุ่นอาจารย์ของเรานั้นเขาก็เอาแบบอย่างมาจากประเทศอังกฤษ แม้โรงเรียนฝึกหัดครูหรือโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ซึ่งสร้างขึ้น ครั้งแรกในสมัยพระพุทธเจ้าหลวงนั้นก็เอา Mr. Greenrod จากโรงเรียนฝึกหัดครูถนนเบอร์โรว์ (Borough Road) ชานเมืองกรุงลอนดอนเข้ามาเป็นอาจารย์ใหญ่ ดำเนินการฝึกหัดครูไปตามประเทศอังกฤษ มองดูตอนนั้นรู้สึกว่าเขาจะมีปรัชญา Realism รองรับ คือตอนนั้นจะเห็นว่ามีการสอนด้วยของจริง ต้องเอาของจริงมาให้เด็กได้จับได้ต้อง ทำนองนี้แหละครับที่เรียก “บทเรียนด้วยของ” ก็ทำให้เกิดความรู้ขึ้นว่าแต่ละแห่งที่จัดการศึกษานั้นเขาต้องมีปรัชญาทั้งนั้น ปรัชญาการศึกษาเหล่านั้นก็เอาปรัชญาแม่บท ซึ่งอยู่ประเทศของตนนั่นเอง มาดัดแปลงให้เป็นปรัชญาการศึกษา แล้วก็ใช้ในการที่จะดำเนินการศึกษาของเขา จะเป็น College of Education หรือว่าเป็นโรงเรียนมัธยมก็ตามต้องอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาทั้งสิ้น ปรัชญาก็อยู่ในแผ่นดินของเขาแล้วนั่นเอง โดยเฉพาะที่ประเทศอเมริกา ปรัชญาที่นำมาใช้มากที่สุดทางการศึกษาก็คือ Pragmatism ซึ่งภายหลังเมื่อนำมาประยุกต์เป็นปรัชญาการศึกษาแล้วเรียกชื่อว่า Experimentalism เมื่อหันมาดูการศึกษาของไทยเรา ผมก็รู้สึกที่ประเทศไทยไม่มีทั้ง ๆ ที่เรามีปรัชญาซึ่งเป็นพื้นฐานที่มั่นคงและยิ่งใหญ่ที่สุดอยู่ในประเทศแล้ว คือ พุทธปรัชญา เนื่องจากเคยเรียนธรรมศึกษาตรีมา ผมก็เลยมองเห็นทางคือเป็นว่าจะจะสร้างปรัชญาการศึกษาตามแนวความคิดของพุทธธรรมขึ้นได้โดย หนึ่งพิจารณาคุณค่าของพุทธปรัชญาว่ามีอะไรบ้างแล้ว

สอง ก็ดูว่าการจะเสนอปรัชญาการศึกษานั้นอาจเสนอโดยแบบใดบ้าง แล้ว สาม วิชาการศึกษาที่เราเรียนมานั้นอาจจะมาช่วยในการสร้างปรัชญาการศึกษาขึ้นได้อย่างไร

สามอย่างนี้ผมได้พยายามคิดและในที่สุดก็คิดออกคือคิดปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์หรือตามแนวพุทธธรรมขึ้นได้ ถ้าพูดเป็นภาษาฝรั่งก็คือ Buddhist Philosophy of Education เมื่อคิดได้แล้ว ได้เคยปาฐกถาให้บัณฑิตของประสานมิตรฟังครั้งหนึ่ง พูดให้เขาฟังเป็นพิเศษจำได้ว่าพูดตอนกลางวันจะเป็นวันเสาร์หรือวันอะไรจำไม่ได้ที่ตึก ๔ ตอนนั้นตึก ๔ สร้างเสร็จใหม่ ๆ เมื่อมองดูปฏิทินได้ตอบ ตอนนั้นสังเกตว่าผู้ฟังยังไม่ค่อยรู้เรื่อง ไม่ค่อยเข้าใจ อาจจะเรียนวิชาการศึกษายังไม่สูงพอยังไม่ถึงขั้นที่จะเข้าใจ ผมได้พูดให้ทราบว่าการศึกษานั้นไม่ใช่ว่าการศึกษาชนิดใด ๆ ก็ได้ต้องมีรากฐาน แต่อย่างไรก็ตามที่คิดได้นั้นมีตัวปรัชญาการศึกษาเองโดยมีตัวแม่บทคือพุทธปรัชญา แล้วก็คิดวิธีสอนแม่บทด้วย โดยเอาขั้นตอน ซึ่งเป็นปทัสถานอยู่แล้วคือขั้นตอนของอริยสัจ ๔ นั้นเอง มาเป็นวิธีสอนซึ่งใกล้เคียงกับวิธีวิทยาศาสตร์อย่างนามหัจจรรยจริง ๆ ผมเห็นแล้วรู้สึกประหลาดใจเหลือเกินว่าทำไมจึงเหมือนกันเช่นนั้น จึงทำเป็นแนวปรัชญาการศึกษาขึ้นได้อย่างเต็มรูป คือ มีทั้งเนื้อหาและวิธีการในเรื่องนี้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ให้ความสนับสนุนเต็มที่ในการพิมพ์ ในการเผยแพร่และในการเรียกประชุมต่าง ๆ นานา

งานชิ้นนี้เป็นงานที่ทำให้เกิดความสุขใจ รู้สึกภาคภูมิใจอย่างหนึ่ง จะเห็นว่าผมได้ช่วยยกอาชีพครูให้สูงขึ้น แล้วก็ยังได้ช่วยสร้างปรัชญาการศึกษาให้อีก ตลอดจนวิธีสอนแม่บท แต่ก่อนเราก็ใช้วิธีสอนแม่บทของแฮร์บาร์ต เดียวนี้เราก็มีของเราเองขึ้นแล้ว และรู้สึกที่กำลังแพร่หลายไป ขณะนี้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกำลังจะเรียกประชุมกันอีกแล้วว่าจะเผยแพร่สิ่งที่คิดขึ้นมาด้วยความยากลำบากนี้ออกไปให้เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางได้อย่างไร คณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่คิดทำงานกันครั้งนี้มีหลายชุด เช่น ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ จิตวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นต้น ทางการศึกษานี้รู้สึกว่าเป็นปัญหาในการเผยแพร่ เช่นที่ประสานมิตรนั้นสอนปรัชญาการศึกษาลัทธิต่าง ๆ อยู่แล้ว ก็ให้แทรกปรัชญาตามแนวพุทธศาสตร์เข้าได้เลย หรือเขาเรียนวิธีสอน Problem Solving Method อยู่แล้ว ก็คงไม่มีปัญหาอะไรเลย ผมเชื่อว่าทางศึกษาศาสตร์จะแพร่ไปได้ก่อน ส่วนทางจิตวิทยาผมก็อยากจะให้แพร่ไปเหลือเกิน จิตวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์นั้นยังไม่ได้เรียนกันในมหาวิทยาลัยของเรา เรียนแต่จิตวิทยาของต่างประเทศ อนึ่งเมื่อไม่นานมานี้ ทางสมาคมการศึกษา

แห่งประเทศไทยร่วมกับคุรุสภา ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติทั้ง ๓ หน่วยงานนี้ ร่วมกันจัดสัมมนาขึ้นตั้ง ๓ วัน
พูดกันเรื่องศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ผมเป็นประธานจัดการ
เขียนขึ้นโดยเฉพาะ บุคคลที่เป็นคนสำคัญอยู่ในวงการศึกษาศาสตร์ เช่น
ศึกษานิเทศก์ อาจารย์ใหญ่ อาจารย์วิทยาลัยครู อาจารย์มหาวิทยาลัย
เป็นต้น มาร่วมประชุมมากมาย เขาประเมินผลดูภายหลังการประชุม
แล้วรู้สึกเป็นที่พอใจ ผมก็รู้สึกดีใจที่ทำงานเป็นประโยชน์ให้แก่
ประเทศไทยและประเทศอื่นด้วย

เพราะผมเขียนเป็นภาษาอังกฤษด้วยคือว่า ตอนเขาเชิญ
ผมไปที่ East-West Center มหาวิทยาลัยฮาวายในฐานะเป็น
ผู้เชี่ยวชาญ (Senior Specialist) อยู่ที่นั่น ๕ เดือน ผมจึงได้
เขียนเป็นภาษาอังกฤษขึ้น ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ออกไปพอสมควร
มหาวิทยาลัยบางแห่งนำไปให้นิสิตและอาจารย์อ่านเหมือนกัน
ผมให้ชื่อว่า “A Philosophy of Education for Thailand :
Confluence of Buddhism and Democracy” โดยเฉพาะ
ในประเทศเยอรมนีนั้นอ่านมากกว่าในประเทศอื่น ในประเทศอังกฤษ
ก็มีให้อ่าน ผมไปเจอเข้าเอง อ้าว! หนังสือของเราอยู่ที่มหาวิทยาลัย
ลอนดอน ส่วนที่ประเทศเยอรมนี ปรากฏว่ามหาวิทยาลัย Ruhr
(ซึ่งเป็นชื่อของเมืองด้วย)

ครั้งหนึ่งเป็นเวลาระหว่างหยุดภาคฤดูร้อนของเขา เขาได้
พาคณะอาจารย์ออกเที่ยวเพื่อการศึกษา เขาไปเที่ยวกรุงลอนดอน
เจอหนังสือเล่มนี้ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน เขาก็สนใจมาก จึงได้
มาเมืองไทยต้องการพบตัวผมตอนนั้นผมเป็นรองปลัดอยู่ จึงเชิญ
มาเข้าห้องประชุมและแสดงปาฐกถาให้เขาฟัง และได้แจกหนังสือ
เล่มนั้นให้เขาด้วย เขามาเพื่อการนี้แท้ ๆ เพื่อมาถามว่า เป็นอย่างไร
ให้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมหน่อยผมก็ได้พยายามอธิบายอย่างยิ่งเขา
ก็ติดตามด้วยความสนใจยิ่งเช่นกัน ผมก็รู้สึกภูมิใจที่มหาวิทยาลัย
Ruhr ในประเทศเยอรมนีสนใจมากเหลือเกิน ทำให้รู้สึกเป็น
หนี้บุญคุณ East-West Center มหาวิทยาลัยฮาวายเป็นอันมาก
ที่เชิญไปในระยะนั้น เพื่อว่าจะได้มีเวลาเขียนได้ทั้งหมดวันตลอด
๕ เดือน ถ้าทำงานอยู่ที่ประสานมิตรคงไม่มีเวลาเขียนได้ เพราะ
ต้องใช้เวลาลงนามหลังใบเสร็จต่าง ๆ มากมาย

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี รำลึกเนื่องในวาระครบรอบ ๑๐๐ วัน
ในการถึงแก่อนิจกรรม ของ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี
๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗

เราต้องทำได้ เราทำได้แล้ว เราจะทำไม่ได้อีกแล้ว

หม่อมราชวงศ์ จุฬพรหม กมลาคน์

ปีนี้เป็นปีหมื่นเวียนของพวกแสนแสบ ๑๖๘ จะได้รุ่น ๑ มาเป็นเจ้าภาพ ทำให้ต้องนอนรำลึกถึงเหตุการณ์เก่า ๆ ของพวก รุ่น ๑ ซึ่งนับว่าเป็นรุ่นบุกเบิกที่ลำบาก - ทรหด - อดทน และกล้าหาญที่สุด ผมจำได้ว่าวันที่เราออกไปรับพวกรุ่นนี้มาจากโรงเรียน บ้านสมเด็จ สิ่งแรกที่ผมพบคือใบหน้าที่ยิ้มกันอย่างฉงนสนทนงที่ ผมเพียงแต่รู้ว่ามาจากจังหวัดละคอน (มีจากกรุงเทพฯ) แต่สายตา เขาละ เป็นสายตาที่อ่อนโยนและกล้าหาญ (ไม่เหมือนพวกที่ถูก ตัดสินจากคดีศาลเด็ก) นี่แหละ ทำให้ผมมั่นใจว่าไม่ซ้ำเขาจะ เติบโตงอกงาม มีระเบียบวินัยและกล้าหาญในอนาคตจะไปได้ ไกลด้วยหนทางอันราบรื่น (บางคนก็อาจขรุขระ)

รุ่นที่ ๑ นั้นนอกจากหลักสูตรการเรียนวิชาสามัญและ วิชาครู จะมีกิจกรรมนอกหลักสูตรคือ การกีฬาและรายงาน ซึ่งผมเป็นผู้รับผิดชอบอันแรกคือ การออกกำลังกายบริหารทุก ๖.๐๐ โมงเช้า ผมก็ได้เริ่มด้วยกายบริหารแบบราชนาวิจากโรงเรียน อัสสัมชัญซึ่งถือเป็นคะแนนสอบ จำได้ว่าครูชูณห จรุงโรจน์ เป็น อาจารย์ผู้ฝึก (ตอนหลังผมได้ไปเป็นอาจารย์เตรียมจุฬาฯ พร้อม ท่านและย้ายไป ด.อ.เพชรบูรณ์ด้วยกัน) ตอนฝึกแรก ๆ ทำให้ รู้สึกเบื่อหน่าย เพราะเป็นการทำลายการนอนที่ต้องตื่นแต่เช้า ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูหนาว ผมไม่รู้ว่าเดี๋ยวนี้ท่านเหล่านี้ยังคง คิดเป็นนิสัยอยู่ทุกวันนี้หรือเปล่า (เพราะเป็นใหญ่เป็นโตกันหมดแล้ว) แต่ผมன்றี ว่าง ๆ ไปยืนอยู่หน้า Town House ซอยแบร์ริงก์จะเห็น ผมออกมากายบริหารที่เฉลียงทุกวัน ๑๕-๒๐ นาที จนทุกวันนี้ จึงมีสังขารที่ไปเดินเป็นกิโลที่รัสเซีย เซกโก เวียนนา มุนิค (ไปกับครูสภา) แลผมยังเป็นเบ้หัวกระเป๋าก็พวกครูสาวน้อยอีกด้วย

ขอย้อนพูดกลับไปในเรื่องการกีฬาของเราในยุคต้น ๆ เราเริ่มต้นจากตระกร้อ ฟุตบอล บาสเกตบอล ซึ่งเราแข่งขาดเครื่อง อุปกรณ์ เช่น เสื้อประคูปุตบอล แป้นหว่งซู้ตบาส ฯ เช่น อาศัยที่ผมเคยสอนอยู่ที่เตรียมจุฬาฯ จึงได้ภิกษาจารย์อุปกรณ์เหล่านี้ มาจากท่านผู้อำนวยการเตรียมจุฬาฯ อาจารย์.สนั่น สุมิตร น้องชาย ท่านผู้อำนวยการของเรา แม้แต่ไม้กระดานกระโดดที่ศาลาทำน้ำ ในสระอันใสสะอาดของเรา (กำลังจะถมเพราะมันเหม็นเน่า) ผมจำได้ว่าเราเริ่มต้นจากการไปดูการแข่งขันของกีฬาของ โรงเรียนอื่น ๆ เช่น คุรุภักดิ์ คุุฟุตบอลหรือเกมต่าง ๆ ที่สำคัญ

โดยเฉพาะที่สนามกีฬาชาติ เพราะการจะเริ่มกีฬาใด ๆ ก็ต้อง ขึ้นต้นด้วยการสนใจดู เข้าใจในกติกาของเกมต่าง ๆ เราจึงได้เริ่ม ด้วยการกีฬาฟุตบอลและรักบี้ เราเริ่มด้วยการฝึกแตกเกล็ดด้วยการ แขนงกระสอบทราย การส่งลูก การรับลูก การเตะอันเป็นเบสิค ใช้เนินที่ถมไว้เพื่อจะสร้างโรงอาหาร มีรุ่น ๑ ต้องลงฝึกทุกคน มีรุ่น ๒ รุ่น ๓ ก็ลงหมดทุกคน พอเข้าทีมกันได้ก็เริ่มซ้อมกันเอง บ้าง ไปซ้อมกับเตรียมจุฬาฯ บ้าง ก็เลยกำหนดส่งรักบี้กับเขาบ้าง ถือสุภษัตถ์ของโอลิมปิกที่ว่า “แพ้ชนะไม่สำคัญเท่ากับเรามาเล่น ร่วมกัน” ผลที่สุดก็แพ้ชุด ๕๐ แด้ม ๓๐ แด้ม บ้าง แต่แพ้เท่าไร ยิ่งเป็นครู เพิ่มความเข้มแข็งขึ้นทุกที เป็นคู่ซ้อมให้โรงเรียนนายเรือ บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่คู่ซ้อมให้เราแตกเกล็ดมันอย่างยิ่ง คือนักรักบี้สปอร์ตคลับ ท่านผู้อำนวยการ (คุณหลวงสรรพศักดิ์) ซึ่งเป็นนักกีฬา Blue Color จากอังกฤษมา ได้ช่วยสอนเทคนิค ให้ที่ละเล็กละน้อยคงจำสูตรได้ว่า “วิ่งตรง ๆ” “ลงคอนเนอร์ แพลก” “แตกต่ำ ๆ” “ระวังดัมมี่” และจากสูตรของหมอบุญสม คือ “แตกเกล็ดโลง” “แตกเกล็ดฮาร์ด” แล้ววันหนึ่งบนเวลาอันหนึ่งที่เรารอมายาวนานพอสมควร (๔ หรือ ๕ ปี) ก็ได้มาถึง คือเราจะต้องทำให้ได้ เราได้ตัวรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นนักวิ่ง นักบาส นักฟุตบอลเข้ามาสมทบ (รุ่น ๒-๓-๔) ขนาดเร็วเหมือนม้า หนักเหมือนกระบือ เราก็เขียนแผนปลงได้อย่างราบคาบ แลผม ด้วยรักบี้ ๗ คน เมื่อวันไปรับโล่จำได้ว่า เรามีการนำขบวนแห่ เดินแบบทหารการ์ดของอังกฤษและแห่ด้วยลงเรือจ้างไปขึ้นที่ บ้านผู้อำนวยการ ซึ่งคอยต้อนรับอย่างไม่ค่อยเชื่อฝืดดินพวกเรา (เป็นเพราะผมไปคุยกับท่านไว้ว่าเราจะได้ถ้วยมาอีกใบ ๑ เมื่อเรา ไปรับโล่ชนะเลิศจากเข็มน้ำค้างแค่นที่ต้องรอมมาเป็นเวลาหลายปี) ขนาดโค้ชชิวราวุธ โรงเรียนผู้ดีชั้นสูง สงสัยถามว่าไปเอาถ้วย มาจากไหน ผมก็ตอบว่าใช่ ถ้วยและม้าจากจังหวัดละคอนไว้อย (ขอโทษพูดกันอย่างเพื่อน) จึงเป็นอันว่า “เราทำได้แล้ว” ด้วยความสำเร็จอย่างภาคภูมิใจ สำเร็จลงได้ด้วยทีมเวิร์ค รวมทั้งผู้ที่มี ได้ลงอยู่ในทีมก็ได้มีส่วนช่วยหิ้วถังน้ำ ชักเสื่อ ล้างเกือก แม้แต่ การไปเชียร์ก็ไม่มีใครขาดสักคน เขียร์จนเสียงแหบ ทุกคนเป็น น้ำหนึ่งใจเดียวกัน คือสู้ เสียงฮูเร ฮูร่ายังเสียงลั่นอย่างเข้มแข็ง สลับด้วยเสียงเพลงเชียร์ “ไม่พรั่นหวั่นไหว นิสัยนักสู้ ...” ภาพเหล่านี้หาดูไม่ได้อีกแล้วในปัจจุบัน สมัยนี้เขาถือสุภษัตถ์ว่า “รวมกันเราตาย แยกกันกูสบาย” นี่แหละเกิดจากปากนักบริหาร ที่พูดว่าการเรียนสำคัญกว่าเล่นกีฬา หารู้ไม่ว่าการกีฬานั้นสอน

ให้รู้จักทำงานเป็นทีมเวิร์คเช่นเดียวกับกีฬา ไม่ใช่หัดลูบหัดคลำเล่นกันอยู่สองสามคน (อย่างนั้นเขาเรียกว่านักรักบี้ มักจะยืนเล่นเมื่อเป็นโรคในร่มผ้า) ผมขอ Salute ด้วยความจริงใจและภาคภูมิใจของฮีโร่แสนแสบที่ทำให้ชื่อเสียงของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงระบือลั่นไปทุกหนทุกแห่งขนาดต้องร้องเป็นเพลงว่า “เก่งกระไรใคร ๆ ยอมกลัว” จำได้ว่าเราได้เสียดแจกคนละตัวโดยมีชื่อที่เสื่อว่า “วิทยาลัยวิชาการศึกษา” เราจะทำไม่ได้อีกแล้ว อนิจ สุข “Half a Loaf Better No Bread” แปลเอาเอง จบเสียที จบเสียที (ฮัมค้อย ๆ)

ป.ล. กำลังคิดจะหาทุนทำตำรา (Badge) ให้แก่ผู้เล่นกีฬาของเราจากอาจารย์ประธานมิตรเก่า ๆ ของเราให้ (แม้แต่เป็นมหาวิทยาลัยแล้วก็ยังไม่มิตราสามารถสำหรับนักกีฬาเลย) อีกอย่างหนึ่งคือพวกรักบี้รุ่นเก่าได้มีการชุมนุมกันอยู่เสมอแล้วจะส่งข่าวให้ว่าที่ไหนเมื่อไหร่ บรรยากาศดีมาก ไม่ควรพลาด

หนังสือที่ระลึก “แสนแสบ ๑๖๘”

